

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDROS**

**VILMOS SADAUSKAITĖS
(TARPTAUTINĖS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROGRAMA)**

**ASMENS KODO PANAUDOJIMO PROBLEMATIKA
TARPTAUTINĖJE IR NACIONALINĖJE TEISĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
lekt. Elvyra Baltutytė

Konsultantas –
Prof. dr. Saulius Katuoka

Vilnius, 2006

TURINYS

Įvadas.....	3
1. PAGRINDINIAI ASMENS DUOMENŲ TEISINĖS APSAUGOS KLAUSIMAI.....	6
1. 1. asmens duomens sąvoka ir samprata.....	6
2. ASMENS KODAS	9
2. 1. asmens kodo (tapatybės, identifikavimo numerio) samprata užsienio šalių teisėje	9
2. 2. asmens kodo samprata Lietuvos Respublikos teisėje.....	10
3. ASMENS KODO ĮVEDIMAS, SUDARYMAS IR NAUDOJIMAS.....	12
3. 1. asmens kodo įvedimas ir naudojimas (užsienio šalių pavyzdžiai): informacijos apsaugos problemos, susijusios su asmens kodo panaudojimu	12
3. 2. asmens kodo naudojimas tam tikrose srityse ir galimi sudarymo būdai (užsienio šalių pavyzdžiai).....	13
3. 2. 1. Šalys, kuriose naudojami specifinio konteksto PIN	14
3. 2. 2. Šalys, kuriose naudojami universalūs daugiafunkciniai identifikatoriai	21
3. 2. 3. Šalys, kuriose pereinama nuo specifinio konteksto prie universalių daugiafunkcinių identifikatorių naudojimo	24
3. 3. asmens kodo sudarymas ir panaudojimas Lietuvos Respublikos teisėje	26
4. ASMENS KODO PANAUDOJIMO NEIGIAMAI IR TEIGIAMAI ASPEKTAI	27
4. 1. asmens kodo panaudojimo pavojus individui ir kiti rizikingi veiksniai užsienio šalyse.....	27
4. 1. 1. Vengrijos Konstitucinio teismo sprendimo ištrauka dėl asmens duomenų ir PIN panaudojimo	30
4. 2. asmens kodo panaudojimo pavojus individui ir kiti rizikingi veiksniai Lietuvoje	37
4. 3. asmens kodo panaudojimo privalumai	41
4. 4. asmens kodo įvedimo ir naudojimo teisinės garantijos.....	43
5. ASMENS KODO PANAUDOJIMO PROBLEMOS, GALIMI PASIŪLYMAI JOMS SPREŠTI	46
5. 1. asmens kodo panaudojimo problemų faktoriai ir jų analizė.....	46
Išvados	48
Literatūros sąrašas	50
Santrauka	54
Summary.....	54

Ivadas

Įvairiose šalyse asmens identifikavimo numeris (*Personal Identification Number*) (toliau – PIN) suvokiamas skirtingai. Bendraja prasme tai yra unikalus būdas identifikuoti individą, tačiau skirtingų šalių praktika rodo, kad PIN gali būti ir universaliu daugiafunkciniu identifikatoriumi, ir specifinio konteksto numeriu. Būtent pagal tai skiriasi ir jo panaudojimo tikslas. Šiame darbe gana plačiai aptarsime įvairių šalių pavyzdžius ir matysime, kad vieningo atsakymo – kokio konteksto PIN derėtų naudoti – nėra.

Dar 8-ame dešimtmetyje buvo visuotinai pripažinta, kad elektroninis duomenų apdorojimas kelia grėsmę asmenybės autonomiškumui. Nuo to laiko PIN tapo totalios piliečių kontrolės, žmogaus laikymo daiktu simboliu. PIN įvedimas sukėlė dviejų vertybių sistemų susidūrimą. Buvo svarstoma, kam teikiama pirmenybė – techninėms galimybėms ar asmens teisėms. Būtent todėl atsirado tikslios teisinės nuostatos dėl PIN naudojimo. Jo naudojimas tapo visuotinu reikalavimu ir šis procesas prasidėjo netgi tose šalyse, kur PIN jau buvo įvestas prieš tai, kai kilo visuotinis susirūpinimas duomenų apsauga.

Šalys, kuriose naudojami specifinio konteksto PIN (pvz., socialinio draudimo, asmens tapatybės kortelės ar vairuotojo pažymėjimo numeris), gali pasidžiaugti tuo, kad tokiu būdu yra užtikrinama individo teisė į jo privataus gyvenimo atskirų sričių apsaugą. Ypatingą dėmesį skiriant PIN naudojimui, užkertamas kelias galimiems asmens duomenų apsaugos pažeidimo atvejams.

Kita vertus, šalyse, kur naudojami universalūs daugiafunkciniai identifikatoriai (būtent taip asmens kodas suprantamas ir Lietuvoje), egzistuoja pakankamai aukšto lygio PIN naudojimo kontrolė. Darbe matysime, kad asmens identifikavimo numerio disponavimas galimas, tik esant duomenų subjekto sutikimui. Deja, tenka pastebėti, kad asmens kodo panaudojimo kontrolės įstatyminis reglamentavimas atskirose šalyse vis dar nėra pakankamai išsamus. Pabrėžtina, kad 1950m. Europos Tarybos priimta Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (oficialus pavadinimas – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija), apibrėždama teisę į privatų žmogaus gyvenimą kaip vieną svarbiausių žmogaus teisių, iš kitų tokio pobūdžio tarptautinių dokumentų išsiskiria būtent savo veiksmingu apsaugos mechanizmu.

Darbe kalbama apie asmens duomenų apsaugą, kadangi kaip buvo pasisakęs Vengrijos Konstitucinis Teismas – teisė į asmens duomenų apsaugą yra informatyvi teisė į apsisprendimą (teisė apsispręsti – leisti ar uždrausti naudoti savo asmens duomenis), o ne tradicinė teisė į apsaugą¹.

---

¹ Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimo ištrauka (1991m. balandžio 13d. sprendimas 15/1991:13 Dėl asmeninių duomenų ir PIN panaudojimo). <http://www.ceecprivacy.org/hm/91-15.htm>; prisijungimo laikas: 2006-06-07.

Magistro baigiamojo darbo tikslas – išnagrinėti asmens kodo sudarymo, panaudojimo ir priežiūros kontrolės probleminius aspektus tarptautinėje, užsienio šalių ir Lietuvos Respublikos teisėje.

Magistro baigiamojo darbo uždaviniai:

1. Ištirti ir įvertinti pasirinktų nagrinėjimui užsienio šalių teisės aktus, tarptautinius dokumentus, reglamentuojančius asmens kodo sudarymą, panaudojimą bei aptarti šioje srityje vyraujančią praktiką.
2. Ištirti ir įvertinti pasirinktų nagrinėjimui užsienio šalių asmens kodo panaudojimo priežiūros kontrolės lygmenis.
3. Ištirti ir įvertinti Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius asmens kodo sudarymą ir panaudojimą.
4. Nustatyti asmens kodo panaudojimo reglamentavimo probleminius aspektus ir pateikti galimus šių problemų sprendimų būdus.

Tyrimo šaltiniai – pasirinktų nagrinėjimui šalių įstatymai, reglamentuojantys asmens kodo panaudojimą, tarptautiniai dokumentai, Lietuvos Respublikos teisės aktai, susiję su asmens kodo panaudojimo reglamentavimu, kiti teisės aktai, mokslinės publikacijos, teismų praktika, pranešimų medžiaga bei straipsniai šia tema.

Tyrimo metodai – darbe naudojamas loginis, aprašomasis, istorinis, lyginamosios analizės ir kiti metodai.

Magistro baigiamojo darbo aktualumas. Pastaruoju metu asmens duomenų apsaugai skiriamas didesnis dėmesys nei buvo daroma iki šiol. Asmens kodo panaudojimo problematika yra akivaizdi ir reikalaujanti galimų sprendimų siūlymo. Priimto Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo projekto vienas tikslų, kuriį įvardija Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija – įtvirtinti nuostatas, apribojančias asmens kodo tvarkymą. Darbe nagrinėjama kaip asmens identifikavimo numeriai suprantami, sudaromi ir naudojami užsienio šalyse. Šiame darbe išnagrinėta beveik 20 užsienio šalių asmens identifikavimo kodų įvedimo, sudarymo ir panaudojimo pavyzdžių. Pateikta šalių klasifikacija pagal tai, kokie jose naudojami PIN (universalūs ar specifinio konteksto), leidžia suprasti, kokia praktika vyrauja pasaulyje, kokios problemos iškyla šioje srityje ir kokie galimi kylančių problemų sprendimų būdai. Užsienio šalių PIN sistemų palyginimas leido padaryti išvadas, kad visame pasaulyje asmens duomenų apsauga ir asmens kodo panaudojimas yra aktuali problema ne tik įstatymų leidėjams, bet ir kiekvienam iš mūsų – t.y. asmens duomenų subjektams. Darbo temos aktualumą atspindi ir tas faktas, jog kai kuriose šalyse (pvz., Belgijoje, Nyderlanduose) vis dar svarstoma kokį PIN yra geriau naudoti – specifinio konteksto ar universalų.

Pastebėtina, jog nė vienoje šalyje nėra kategoriškos pozicijos šiuo klausimu. Kiekvienu atveju pripažįstama, kad teisingiausia vadovautis proporcingumo principu – PIN naudotinas tiek, kiek tai yra būtina reikiamam tikslui pasiekti. Darbe daroma prielaida, kad asmens kodo panaudojimas tam tikrais atvejais yra neproporcingas siekiamam tikslui. Taip pat siūlomi šios problemos sprendimų variantai, t.y. kokią PIN sistemą geriausia pasirinkti, kaip reikėtų tikslinti atskirus įstatymus ir kaip užtikrinti kad jų būtų laikomasi. Darbe remtasi Lietuvos įstatymais, jų komentarais, moksliniais straipsniais, vadovėliais. Išsamiam temos atskleidimui plačiai naudota Europos Tarybos informacinė pranešimų medžiaga, užsienio šalių teisės aktai, tarptautiniai dokumentai, teismų praktika, kurios deja, nėra daug. Lietuvoje šis klausimas plačiai nenagrinėtas, išskyrus atskirus straipsnius ir Internetu publikuojamą informacinių pranešimų medžiagą.

Magistro baigiamojo darbo praktinė reikšmė. Darbe pateikiama tyrimui pasirinktų užsienio šalių teisės normų analizė, nurodoma asmens duomenų apsaugos teisinės sistemos specifika bei problemos. Šis darbas gali būti naudingas studentams ir kitiems asmenims, besidomintiems asmens kodo panaudojimo ir asmens duomenų teisinės apsaugos problemomis. Darbas gali būti įvadas tolimesnėms šios temos studijoms.

Magistro baigiamojo darbo struktūra: Baigiamasis darbas prasideda įvadu, dėstomoji dalis turi penkis skyrius, ir poskyrius, kuriuose siekiama užsibrėžto tikslo ir nagrinėjami iškelti uždaviniai, išvados, apibendrinančios darbe nagrinėtus klausimus, taip pat literatūros sąrašas ir santrauka lietuvių bei anglų kalbomis.

1. PAGRINDINIAI ASMENS DUOMENŲ TEISINĖS APSAUGOS KLAUSIMAI

1. 1. Asmens duomenis sąvoka ir samprata

Pačia bendriausia prasme privatumas (lot. *privatus* – privatus) suvokiamas kaip asmeninis, susijęs su atskiru asmeniu². Privataus gyvenimo neliečiamumą skirtingi autoriai apibrėžia kaip žmogaus asmeninio ir šeimos gyvenimo neliečiamumo juridines garantijas, kurios reiškia tokio gyvenimo detalių ir faktų prieinamumo suvaržymą, draudimą neteisėtai rinkti bei išviešinti konfidencialią ir kitą privataus pobūdžio informaciją, kuri priklauso išimtinai asmeniui³. 1981m. Konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu 1 straipsnis apibrėžia šios konvencijos objektą ir tikslą: „Šia konvencija siekiama užtikrinti, kad, tvarkant asmens duomenis automatizuotai, visų šalių teritorijose bus gerbiamos kiekvieno asmens, nepaisant jo tautybės ir gyvenamosios vietos, teisės ir pagrindinės laisvės, o svarbiausia, jo teisė į privatų gyvenimą“. Atkreipiame dėmesį, kad Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija taip pat apibrėžia teisę į privatų gyvenimą, kaip vieną svarbiausių žmogaus teisių: „Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas [...]“⁴. Kaip jau buvo minėta, šis Europos Tarybos 1950m. priimtas žmogaus teises reglamentuojantis dokumentas, savo veiksmingu apsaugos mechanizmu išsiskiria iš kitų tokio pobūdžio tarptautinių dokumentų. Konvenciją Lietuva ratifikavo 1995m. balandžio 27d., ji įsigaliojo tą pačių metų birželio 20 dieną. Tarp asmens duomenų rinkimo, registracijos, kaupimo, publikavimo ar atskleidimo draudimo ir kišimosi į asmeninį gyvenimą yra labai glaudus ryšys. Žiūrint į šį ryšį teoriškai, galima užčiuopti dviejų principų „konfliktą“: viena vertus, normalus valstybės funkcionavimas (ekonominiai, saugumo interesai, viešoji tvarka, nusikalstamumo prevencija ir kontrolė) reikalauja, kad asmuo privalomai pateiktų tam tikrus duomenis apie save valstybės institucijoms, o kita vertus – tai privatumo pažeidimas, kai valstybė surenka duomenis apie jos gyventojų asmeninį gyvenimą⁵.

Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 str. numatytos pozityviosios valstybių pareigos – nesikišti į asmens privatų ir šeimos gyvenimą, būsto neliečiamumą ir susirašinėjimo slaptumą, išskyrus tam tikrus atvejus, numatytus Konvencijos 8str. 2d. (kai tai būtina visuomenės apsaugos ar šalies ekonominės gerovės interesams siekiant užkirsti kelią viešosios tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams ir t.t.). „Nesikišimas“ gali būti užtikrinamas sukūrus

² Kvietkauskas V. – atsakingas redaktorius. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1985. P. 399.

³ Jovaišas K. Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005. P. 46.

⁴ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016.

⁵ Žmogaus teisės ir laisvės: Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos / parengė: J. Bernatoniš. Vilnius: LR Seimo I-kla, 1995.

atitinkamą įstatyminę bazę ir užtikrinus kad jos būtų paisoma. Kadangi privataus gyvenimo sąvokos aiškinimas pastaruoju metu yra labai išplėstas, taigi valstybių pozityvių pareigų laikymasis pagal šią Konvenciją apima ir asmens kodo panaudojimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnis apibrėžia žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę⁶. Šios konstitucinės žmogaus teisės smulkesnį detalizavimą ir taikymo ribų nustatymą randame Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse, kurio 2.23 straipsnis apibrėžia teisę į privatų gyvenimą ir jo slaptumą⁷. Tame pačiame straipsnyje detalizuojama, kas nelaikoma privataus gyvenimo pažeidimu, kokioms aplinkybėms esant draudžiama rinkti informaciją apie privatų asmens gyvenimą ir t. t. Kaip teisė į privatumą siejasi su asmens duomenų teisine apsauga? Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas aiškiai apibrėždamas šio įstatymo tikslą – ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę ryšium su asmens duomenų tvarkymu – nurodo, jog žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisės ribos apima asmens duomenų teisinę apsaugą. Šiame darbe bus nagrinėjama asmens kodo panaudojimo problematika, bet pradžioje apibrėžime tai apimančios – žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisės – sampratą.

„Duomenų apsaugos teisinis reglamentavimas Lietuvoje pradėtas 1996m. priėmus Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą. 1998m. papildytas Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas numato administracinę atsakomybę už neteisėtą asmens duomenų tvarkymą, kliudymą asmeniui susipažinti su savo duomenimis. 2000m. priimtas naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas įtvirtina baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimą, atskleidimą, panaudojimą“⁸. Tame pačiame straipsnyje minima, jog atskirose srityse asmens duomenų apsaugą reglamentuoja poįstatyminiai aktai. Remiantis tam tikrais Lietuvos Respublikos teisės aktais pasistengsime kuo aiškiau apibrėžti asmens duomenų sąvoką.

Asmens duomenys – tai bet kuri informacija, susijusi su mumis, duomenų subjektais, kurių tapatybė yra žinoma arba gali būti tiesiogiai ar netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai⁹. Panagrinėsime šios sąvokos atskiras detales. Bet kurią informaciją, susijusią su duomenų subjektais, suprantame kaip duomenų visumą, apibūdinančią duomenų subjektą ir pagal tai leidžiančią jį identifikuoti, t. y. nustatyti

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁷ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁸ Točickienė N. Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje // Jurisprudencija, 2003, t. 44 (36).

⁹ Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos informacija „Svarbu žinoti kiekvienam“:

<http://www.ada.lt/index.php?lng=lt&action=page&id=89>; prisijungimo laikas: 2006-05-27.

tapatybę. Neretai pats duomenų subjektas apie save pateikia daugiau informacijos, nei gali reikalauti duomenų gavėjas. Nežinojimas kam ir kokią informaciją apie save galima ar reikalinga teikti yra pagrindinė šio reiškinio priežastis. Ne kiekvienas asmuo susimąsto, kad tarkim, pateikdamas savo asmens kodą, jis iš esmės atskleidžia kone visą informaciją apie save (jei tik norima bei įmanoma toliau ją susižinoti). Kita vertus, kai pasirašant tam tikrų paslaugų teikimo sutartį (kabelinės televizijos, Interneto paslaugų teikimo ir pan.), prašoma nurodyti savo asmens kodą – tai laikoma asmens duomenų valdytojų teise reikalauti, kad asmens duomenų subjektas tokią informaciją suteiktų (apsidraudžiant tarkim, asmens nemokumo atveju). Lietuvoje tokių asmens duomenų valdytojų veiklą, paskirtį reglamentuoja Lietuvos Respublikos Asmens duomenų valdytojų valstybės registro nuostatai¹⁰. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija yra vadovaujančioji registro tvarkymo įstaiga. Remiantis Lietuvos Respublikos Valstybės registrų įstatymo 8 str., Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, būdama vadovaujančiąja registro tvarkymo įstaiga, privalo organizuoti bei stebėti, bet kokio registro kūrimo procesą¹¹. Tai pačiai Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai teikiami pranešimai apie duomenų tvarkymą. Tai, kas turi būti pateikiama pranešime apie duomenų tvarkymą, yra reglamentuota Duomenų valdytojų pranešimo apie duomenų tvarkymą taisyklėse: „1. duomenų valdytojo ir jo atstovo (pagal Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 1 straipsnio 3 dalies 3 punktą), jeigu toks yra, pavadinimas, juridinio asmens kodas, buveinė, telefono ir telefakso numeriai, elektroninio pašto adresas arba, jeigu duomenų valdytojas yra fizinis asmuo, jo vardas, pavardė, asmens kodas ir gyvenamoji vieta ir asmens duomenų tvarkymo vieta; 2. asmens duomenų tvarkymo tikslas ar tikslai; 3. duomenų subjekto grupė ar grupės, atskiriamos pagal joms būdingą požymį (žemės savininkai, pensininkai, skolininkai ir kiti), ir su jomis susijusių asmens duomenų sąrašas; 4. asmens duomenų šaltiniai; 5. gavėjai arba gavėjų grupė ar grupės, atskiriamos pagal joms būdingą požymį (skolų išieškojimo įmonės, bankai ir kiti), kuriems duomenų valdytojais numato teikti duomenis; 6. asmens duomenų teikimas į užsienio valstybes (teikimo tikslas, teikiamų duomenų sąrašas, valstybė arba valstybių grupė ar grupės); 7. asmens duomenų saugojimo terminas; 8. duomenų tvarkytojų ir jų atstovų, jeigu tokie yra, sąrašas“¹². Kaip matyti, duomenų tvarkymo reglamentavimas yra griežtai apibrėžtas, siekiant išvengti asmens duomenų tvarkymo, saugojimo, kaupimo tvarkos pažeidimų.

---

¹⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 349 „Dėl asmens duomenų valdytojų valstybės registro įsteigimo ir šio registro nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 27-721.

¹¹ Lietuvos Respublikos Valstybės registrų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. I-1490.

¹² Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos informacija „Duomenų valdytojų registravimas“: <http://www.ada.lt/index.php?action=page&lng=lt&id=107#>; prisijungimo laikas: 2006-05-28.

2. ASMENS KODAS

2. 1. Asmens kodo (tapatybės, identifikavimo numerio) samprata užsienio šalių teisėje

Pagal tyrimo, kurį 1991m. atliko Europos Tarybos Duomenų apsaugos komiteto ekspertai (*the Committee of Experts on Data Protection (CJ-PD)*), vadovaujant Teisinio bendradarbiavimo Europos komitetui (*the European Committee on Legal Co-operation (CDCJ)*), rezultatus, asmens identifikavimo numeris, suvokiamas kaip unikalus būdas identifikuoti individą administracinėje sistemoje. Tai anaip tol nereiškia, kad PIN negali būti panaudojamas kitais tikslais kokioje nors visuomeninėje veikloje. PIN gali būti naudojamas siekiant pasinaudoti tam tikromis paslaugomis. Pavyzdžiui, privačiame sektoriuje, t. y. banko sąskaitos numeriu, klubo ar bibliotekos nario numeriu, kontrolės numeriu, priskirtu individui ir leidžiančiu jam prieiti prie informacijos apdorojimo sistemos privačioje įmonėje. Čia plačiau aptarsime PIN, kurį skiria valstybinė valdžia administraciniais tikslais ir kuris gali būti panaudojamas privačiame sektoriuje tiek sankcionuotais, tiek iš anksto nenumatytais tikslais¹³.

Kai kuriose šalyse PIN gali būti universaliu daugiafunkciniu identifikatoriumi. Tai reiškia, kad PIN gali būti naudojamas tiek administraciniame, tiek privačiame sektoriuose. Tas pats numeris gali būti mokesčių numeriu, socialinio draudimo numeriu, paso numeriu ar vairuotojo pažymėjimo numeriu. Tuo pačiu metu jis gali būti naudojamas siekiant įsigyti prekių ar pasinaudoti paslaugomis, kurias suteikia privatus sektorius. Būtent toks PIN supratimas yra paremtas monolitiniu požiūriu į valdymą. Akivaizdu, jog vieningas požiūris į valdymą, panaudojant PIN, suteikia galimybę padidinti administravimo efektyvumą bei leidžia sumažinti ekonomines išlaidas. Kita vertus, būtina nepamiršti, kad toks PIN supratimas ir naudojimas kelia grėsmę duomenų apsaugos ir privatumo atžvilgiu. Tokioje sistemoje, kai individui bus skiriami skirtingi identifikatoriai įvairiems administravimo tikslams, PIN turės labai ribotą pritaikymą ir bus naudojamas tik administravimo tikslams, pvz., nustatant socialinio draudimo numerį, tvarkant mokesčių bylas, identifikuojant paso numerį arba nustatant asmens tapatybės kortelės savininką. Aptartas PIN naudojimo apribojimas specifiniu administravimo tikslu, atspindi funkcinio atskyrimo principą.

Apibendrinant galima teigti, kad asmens identifikavimo numerio supratimas įvairiose šalyse yra gana įvairiapusis. PIN bendrąja prasme suvokiamas kaip unikalus būdas identifikuoti individą administracinėje sistemoje, tačiau skirtingose šalyse jis gali būti daugiafunkcinis identifikatorius. Tuo pačiu skiriasi ir PIN panaudojimo tikslas.

¹³ 1991m. Duomenų apsaugos komiteto ekspertų tyrimas (*Committee of experts on data protection – CJ-PD*): <http://www.coe.int/t/te/legalaffairs/legalcooperation/dataprotection/documents/publications/4Pins.asp#TopOfPage>; prisijungimo laikas: 2006-07-07.

2. 2. Asmens kodo samprata Lietuvos Respublikos teisėje

Pagal Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą, asmens kodas apibrėžiamas kaip unikali skaitmenų seka, kuri asmeniui suteikiama Gyventojų registro įstatyme nustatyta tvarka¹⁴. Pagal minėtojo Gyventojų registro įstatymo nuostatas, asmens kodas – tai unikali vienuolikos dešimtinių skaitmenų seka, skirta asmeniui identifikuoti, duomenims apie jį kaupti, valstybės registrų ir informacinių sistemų sąveikai užtikrinti.¹⁵ Kaip matome, pastarasis įstatymas asmens kodą apibrėžia detalčiau, tuo pačiu numatant galimą asmens kodo panaudojimo tikslą. Lietuvoje sudaryti ir suteikti asmens kodą privalo vadovaujančioji registro tvarkymo įstaiga. Vadovaujančioji registro tvarkymo įstaiga yra gyventojų registro tarnyba, kurią steigia Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. Vadovaujančioji registro tvarkymo įstaiga yra registro duomenų valdytoja¹⁶. Gyventojų registro įstatyme numatyta asmens kodo sudarymo tvarka, kurią aptarsime tolesniuose skyriuose.

Vieną kodą turėti yra ir gerai, ir pavojinga. Viena vertus, esant vienam unikaliam kodui lengviau užtikrinti sąveiką tarp skirtingų registrų ir duomenų bazių, taip pat surasti paieškomus asmenis. Kita vertus, asmens tapatybę gali bet kas lengvai nustatyti, nepriklausomai nuo kodo naudojimo tikslų ir aplinkybių¹⁷. Asmens duomenų apsaugos įstatymo komentare pastebima, kad dėl lietuvių kalbos subtilybių ir istorijos, lietuvių pavardės yra keičiamos dažniau nei kitose šalyse ir dėl gramatinių pavardžių rašymo prižasčių jas sunkiau panaudoti kaip gerą tapatybės nustatymo šaltinį. Tai tikriausiai dar viena svarių priežasčių, kodėl Lietuvoje galioja tokia sistema¹⁸. Be to, unikalus kodas tam tikra prasme gali padėti užtikrinti įstatymų nustatytą duomenų valdytojo pareigą saugoti tik teisingus duomenis, o tam reikalingas teisingas duomenų subjekto identifikavimo kodas. Tačiau galima būtų vis tiek abejoti, ar Lietuvai tikrai reikia unikalų asmens kodą, o ne sektoriais grindžiamą asmens kodą, naudojamą asmeniui identifikuoti. Juolab, kad Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos ir Ludvigo Boltzmanno Žmogaus teisių instituto 2004m. kovo mėn. – 2005m. liepos mėn. PHARE dvynių projekto LT02/IB-JH-02/03 „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“ metu paaiškėjo, kad ir Lietuvos Respublikos

¹⁴ Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 63-1479.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Gyventojų registro įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-78.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo komentaras. Vilnius, 2005.

<http://www.ada.lt/images/cms/File/komentaras%20adtai.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-08-21.

¹⁸ Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos ir Ludvigo Boltzmanno žmogaus teisių instituto 2004m. kovo mėn. – 2005m. liepos mėn. PHARE dvynių projektas LT02/IB-JH-02/03 „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“.

teisingumo ministerija reiškia susirūpinimą dėl unikalios asmens kodo ir taip pat pasisako už sektoriais grindžiamus asmens kodus.

Diskusijos dėl asmens identifikavimo kodo ima vėl aštrėti, ėmus kurtis elektroninei vyriausybei. Šis klausimas yra taip pat aktualus ir Lietuvoje. Asmens identifikavimo kodas gali būti panaudotas kaip raktas, atveriantis duris į valstybės ir kitų viešųjų tarnybų siūlomas elektronines paslaugas. Turint galvoje duomenų apsaugą, svarbu užtikrinti pagrindinį principą – leisti naudoti asmens duomenis tik tuo tikslu, kuriuo jie buvo surinkti. Reikia vengti situacijos, kai kelių duomenų valdytojų saugomi asmens duomenys įvairiais tikslais yra sujungiami, neturint tam teisinio pagrindo ir apie tai nepranešus duomenų subjektui¹⁹.

Apibendrinant darytina išvada, kad asmens kodo supratimas Lietuvoje panašus kaip ir kitose šalyse. Iš to kaip asmens kodas apibrėžiamas Gyventojų registro įstatyme („asmens kodas – tai unikalios vienuolikos dešimtainių skaitmenų seka, skirta asmeniui identifikuoti, duomenims apie jį kaupti, valstybės registru ir informacinių sistemų sąveikai užtikrinti“), galime teigti, kad asmens kodas bendrąja prasme – tai unikalios būdas identifikuoti individą administracinėje sistemoje. Kaip ir kitose šalyse, Lietuvoje asmens kodą suteikia valstybinė valdžia (šiuo atveju vadovaujančioji registro tvarkymo įstaiga – gyventojų registro tarnyba, kurią steigia Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija). Vienas akivaizdesnių skirtumų yra tas, kad Lietuvos Respublikoje asmens kodas negali būti tuo pačiu ir socialinio draudimo numeriu, ir vairuotojo pažymėjimo numeriu, ir paso numeriu (kaip kad yra daugelyje kitų šalių). Kadangi asmens kodas Lietuvoje naudojamas praktiškai visose srityse, kur reikalinga identifikuoti individą, tai padidėja rizika, kad gali būti pažeista individo teisė į jo asmens duomenų apsaugą.

---

¹⁹ Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo komentaras. Vilnius, 2005.
<http://www.ada.lt/images/cms/File/komentaras%20adtai.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-08-21.

3. ASMENS KODO ĮVEDIMAS, SUDARYMAS IR NAUDOJIMAS

Pirmiausia derėtų aptarti, kas paskatino tokį spartų individų identifikatorių atsiradimą bei naudojimą. Kaip pagrindinę priežastį galime įvardinti faktą, jog visuomenėje paplito kompiuterinių sistemų naudojimas bei su tuo susijęs informacijos keitimasis. Tenka pastebėti, kad asmens identifikavimo kodai, naudojami kompiuterinėse sistemose, kelia didelę grėsmę individo privatumui. Buvo nustatyta, kad PIN įvedimas ir naudojimas gali sukelti problemas duomenų apsaugos politikai. Taigi, būtina apžvelgti kokie yra asmens identifikavimo kodų naudojimo privalumai ir trūkumai bei rizika, kylanti duomenų subjektui. Taip pat tolesniuose skyriuose apžvelgsime kokios galėtų būti asmens identifikavimo kodų naudojimo saugumo garantijos.

3. 1. Asmens kodo įvedimas ir naudojimas (užsienio šalių pavyzdžiai): informacijos apsaugos problemos, susijusios su asmens kodo panaudojimu

1991m. vadovaujant jau minėtam Europos Tarybos Teisinio bendradarbiavimo Europos komitetui, Duomenų apsaugos komiteto ekspertai parengė tyrimą, kurio metu nebuvo apsiribota vien tik nuodugnių teisinių priemonių paruošimu. Duomenų apsaugos komiteto ekspertai savo darbu labai prisidėjo prie duomenų apsaugos duomenų bazės kūrimo. Taip pat šis komitetas, peržengdamas teisinių dokumentų tekstų ruošimo ribas, tarpusavyje intensyviai keitėsi nuomonėmis, susijusiomis su įvairiomis privatumo problemomis. Galiausiai buvo teikiami pasiūlymai spręsti duomenų apsaugos problemoms, kurios išskyla šiose srityse.

Analogiška situacija buvo ir su problemomis, kurias sukėlė PIN įvedimas ir naudojimas. Duomenų apsaugos ekspertų komitetas pastebėjo, kad PIN įvedimo ir naudojimo sukeltos problemos duomenų apsaugai yra akivaizdžios ir reikalaujančios galimų sprendimų būdų. Valstybės išreiškė įvairaus laipsnio susirūpinimą dėl PIN sistemos įvedimo ir naudojimo. Tai buvo akivaizdu, kai Europos Tarybos šalių narių vyriausybės pateikė atsakymus komitetui dėl PIN įvedimo ir naudojimo. Buvo siekta nustatyti, ar:

1. valstybėse yra nacionaliniai įstatymai, reglamentuojantys PIN įvedimą ir naudojimą,
2. ar yra svarių priežasčių (ir kokios jos), kodėl tam tikrose šalyse nuspręsta PIN sistemos neįsivesti,
3. taip pat kokios iškilo duomenų apsaugos problemos, kurias sukėlė PIN įvedimas ir naudojimas.

Atlikus šią apklausą, buvo gauta nemažai įvairios informacijos, kuria remiantis komitetas galėjo apibendrinti tolesnes PIN sistemos įvedimo ir naudojimo galimybes valstybėse.

Vokietijoje PIN sistemos įvedimas ir naudojimas sukėlė abejonių dėl akivaizdžių priežasčių. Buvo manoma, kad PIN daugiafunkcinė paskirtis prieštarauja individo savigarbai. Manytume, kad tai pernelyg kategoriška išvada, kadangi individo savigarbos prieštaravimams PIN naudojimas administracinėje sistemoje neturi maksimalios įtakos. Tačiau akivaizdu, jog Vokietijoje lietuviškas modelis būtų neįmanomas.

Švedijoje PIN sistema jau veikė ilgą laiką, tačiau iškilus problemoms susijusioms su duomenų apsauga, pastaroji šalis siekė apriboti PIN naudojimą. Kokios gi tos problemos, susijusios su duomenų apsauga, apie kurias taip karštai diskutuojama valstybėse? Pavyzdžiui, Švedijoje buvo nuspręsta siūlyti apriboti PIN naudojimą elektroniniame duomenų apdorojime, jei duomenų savininkas nesutinka arba tam trūksta teisinių įgaliojimų. Ekspertų komitetas buvo sudaręs specialią grupę, kuri priėmė tam tikras išvadas. Jos buvo skirtos visų vyriausybių bei nacionalinės duomenų apsaugos politikos kūrėjų ir vykdytojų naudojimui. Buvo tikimasi, kad vyriausybės, identifikavusios šias problemas, gaus naudos ir remiantis palyginamąja patirtimi, suras būdus, kaip su jomis kovoti.

Apibendrinant, galime teigti, kad skirtingos valstybės išreiškė tam tikrą susirūpinimą, kokią įtaką duomenų apsaugai turės PIN sistemos įvedimas ir naudojimas. Tai atsargus ir teisingas požiūris, prieš priimant svarbius sprendimus valstybėse. Duomenų apsaugos ekspertų komitetas siekė nustatyti ar valstybėse narėse yra nacionaliniai įstatymai, reglamentuojantys PIN įvedimą ir naudojimą, ar yra svarių priežasčių (ir kokios jos), kodėl tam tikrose šalyse nuspręsta PIN sistemos neįsivesti, taip pat, kokios iškilo duomenų apsaugos problemos, kurias sukėlė PIN įvedimas ir naudojimas. Tokiu būdu siekta prasmingai prisidėti prie duomenų apsaugos diskusijų skirtingose šalyse.

3. 2. Asmens kodo naudojimas tam tikrose srityse ir galimi sudarymo būdai (užsienio šalių pavyzdžiai)

Kaip buvo pastebėta Žmogaus teisių stebėjimo instituto, tam tikrose valstybėse apskritai nenaudojamos oficialios, privalomos, įvairios paskirties identifikavimo kortelės, tuo pačiu ir asmens kodai, kaip jie suprantami Lietuvoje. Tarp tokių valstybių yra Australija, Kanada, Indija, Airija, Naujoji Zelandija, JAV, Skandinavijos šalys, Jungtinė Karalystė²⁰. Šiose šalyse vietoje vieno kodo, naudojamo nusakant asmens tapatybę bet kurioje situacijoje, naudojami įvairūs siaurai taikomi

---

²⁰ Žmogaus teisių organizacijos „Privacy International“ (PI) pranešimas: <http://www.privacyinternational.org/survey/phr2000/threats.html#Heading4>; prisijungimo laikas: 2006-09-01.

žymenys²¹. Remiantis Duomenų apsaugos ekspertų 1991m. Strasbūre atliktu tyrimu²², pateiksime kai kurių šalių pavyzdžius, kokiose srityse ir kokiais tikslais gali būti naudojamas asmens identifikavimo numeris ir kaip skirtingose šalyse jie yra sudaromi.

Šiame darbo skyriuje taip pat pateiksime tam tikrą užsienio šalių klasifikaciją pagal tai, kokio konteksto PIN jose naudojamas – universalus daugiafunkcinis, ar specifinio konteksto PIN. Matysime, kad kai kurios šalys išgyveno tam tikrą pereinamą laikotarpį, renkantis kokio konteksto PIN naudoti.

3. 2. 1. Šalys, kuriose naudojami specifinio konteksto PIN

Austrija

Austrija turi Centrinio gyventojų registro sukurtą asmens kodą. Tačiau šis asmens kodas neturi jokios informacijos ir jo negalima naudoti už Gyventojų registro ribų, nebent tai aiškiai numato įstatymai (pavyzdžiui, Pasų registre). Šiuo asmens kodu yra grindžiama speciali Austrijos trupmeninių asmens kodų sistema, kurią reglamentuoja Austrijos E-vyriausybės įstatymas nuo 2004m. kovo 1d.²³. Taigi, nors Austrijoje buvo siūloma įvesti universalų identifikatorių individui atskirti (Austrijos duomenų apsaugos komisija taip pat pripažįsta akivaizdžius unikalaus asmens identifikavimo pranašumus, kurį įgalina asmens kodai), tačiau šioje šalyje PIN yra tik specifinio konteksto. Tai reiškia, kad egzistuoja socialinio draudimo numeris, pagal kurį individas identifikuojamas. Tačiau jau nuo 1988m. tas pats socialinio draudimo numeris gali būti naudojamas tam tikrais finansiniais tikslais. Toks PIN panaudojimas gali būti kiek nepatogus, tačiau jis yra efektyvus. Vienas iš svarbiausių naujojo Austrijos E-vyriausybės įstatymo tikslų buvo sukurti saugią ryšių sistemą, apimančią teisingą tapatybės ir jos tikrumo nustatymą, kuris tuo pat metu nepažeistų duomenų apsaugos principų.

---

²¹ Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga:

<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatumu%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf> ; prisijungimo laikas: 2006-08-17.

²² 1991m. Duomenų apsaugos komiteto ekspertų tyrimas (*Committee of experts on data protection – CJ-PD*):

<http://www.coe.int/t/te/legalaffairs/legalcooperation/dataprotection/documents/publications/4Pins.asp#TopOfPage>; prisijungimo laikas: 2006-07-07.

²³ Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos ir Ludvigo Boltzmanno žmogaus teisių instituto 2004m. kovo mėn. – 2005m. liepos mėn. PHARE dvynių projektas LT02/IB-JH-02/03 „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“.

Kipras

Kipre valstybinės valdžios pagrindiniai asmens identifikavimo numeriai yra naudojami šie:

- a) socialinio draudimo numeris;
- b) asmens tapatybės kortelės (ATK) numeris;
- c) vairuotojo pažymėjimo numeris.

Tas pats asmens tapatybės kortelės numeris gali būti naudojamas pajamų mokesčio tikslais. Šioje šalyje individo identifikatoriai plačiai naudojami privačiame sektoriuje, tiek administruojant banko sąskaitas, tiek ir kreditines korteles.

Suomija

Suomijoje asmens identifikavimo numeriai buvo įvesti 7-ajame dešimtmetyje. Šie numeriai buvo sukurti socialinės apsaugos tikslais. PIN susideda iš dešimties skaitmenų ir brūkšnelio. Pirmieji šeši skaitmenys nurodo gimimo datą, sekantys trys skaitmenys nurodo serijos numerį. Pastarieji trys skaitmenys įvesti tam, kad atskirti žmones gimusius tą pačią dieną. Nelyginiai skaitmenys priskiriami vyrams, lyginiai – moterims. Paskutinis skaitmuo identifikavimo numeryje yra kontrolinis skaitmuo.

Suomijoje PIN naudojimą ir registravimą reguliuoja kelios specialios sąlygos. Pastarųjų sąlygų laikantis, PIN naudojamas gyventojų registre, nekilnojamojo turto registre, vairuotojų pažymėjimų registre, taip pat kreditinių duomenų bylose. Darbdavys taip pat privalo informuoti mokesčių valdžią apie savo darbuotojo, gaunančio apmokestinamas pajamas, identifikavimo numerį.

Tenka pastebėti, kad Suomijoje yra gana platus PIN naudojimas. Taigi, kai buvo priimtas Asmeninių duomenų bylos aktas (*the Personal Data File Act*), šalies parlamentas atkreipė dėmesį į šį paplitusį PIN naudojimą, kuris galėjo sukelti grėsmę asmens privatumui. Siekiant aiškumo, buvo atliktas tyrimas kaip reikėtų naudoti PIN įvairiuose kontekstuose.

Asmeninių duomenų bylos aktas nusako bendras asmens duomenų naudojimo sąlygas. Tai reiškia, kad yra apibrėžtos PIN registravimo, naudojimo, dalinimosi su kitomis institucijomis sąlygos. Registruojami gali būti tik tie duomenys, kurie asmens duomenų atžvilgiu yra būtini, todėl PIN naudojimas turi būti apsvarstomas kiekvienu atveju. Pažymėtina, kad tai tinkama pozicija, kadangi tokiu būtu užkertamas kelias galimiems asmens duomenų apsaugos pažeidimo atvejams.

Prancūzija

Kiekvienam žmogui, gimusiam Prancūzijoje, yra suteikiamas trylikos skaitmenų numeris. Šis numeris sudarytas iš savininko lyties, gimimo metų ir mėnesio, rajono bei gimimo registro eilės numerio. Jis vadinamas identifikavimo numerio indeksu (*Numero d'identification au repertoire*). Ši numerį paskiria Nacionalinis ekonomikos statistikos ir studijų institutas (*the National Institute for Economic Statistics and Studies*). Greta pagrindinio identifikavimo numerio indekso, egzistuoja daugelis kitų numerių, kurie tenkina tiek valstybinio, tiek ir privataus sektorių tam tikrus poreikius. Tarp šių numerių galima įvardinti asmens tapatybės kortelės numerį, karinės registracijos numerį, socialinio draudimo numerį, banko sąskaitos numerį ir pan. Identifikavimo numerio indeksas yra apsaugotas nuo panaudojimo įvairiems tikslams, tačiau jį gali būti leidžiama naudoti ir kituose sektoriuose. Kaip pavyzdį galima būtų pateikti sektorių, susijusį su socialinės apsaugos sistemos administravimu. Šalia identifikavimo numerio indekso egzistuojantys kiti numeriai (asmens tapatybės kortelės numeris, karinės registracijos, socialinio draudimo, banko sąskaitos numeris ir pan.) yra specifinio konteksto numeriai ir jų sukūrimas bei administravimas gali būti labai brangus, ypač tuomet, kai reikia perrašyti kompiuterines programas. Taigi, civilinių paslaugų sektoriai norėtų, kad identifikavimo numerio indeksas būtų naudojamas kiek plačiau.

Tuo tarpu Prancūzijos duomenų apsaugos valdžia (*CNIL – Commission nationale de l'informatique et des libertes*) vis gi „spaudžia“ įstatymų leidžiamąją valdžią priimti specifinius identifikatorius. Visiškai pagrįstai jai pasisėkė įtikinti Generalinį mokesčių direktorata (the *Directorate General for taxes*) sukurti specialų fiskalinį numerį, kaip indekso pakaitalą, kuris naudojamas mokesčių grąžinimui²⁴.

Asmens kodo pirminė paskirtis Prancūzijoje (kaip ir Belgijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Honkonge, Portugalijoje) yra tinkamai identifikuoti asmenį, nedviprasmiškai apibūdinti jo tapatybę bei išvengti dėl vardų ir pavardžių vienodumo kylančios painiavos. Kita vertus, Prancūzija neturi tokių asmens žymenų, kurie atitiktų žymenis Lietuvoje ar Austrijoje²⁵.

---

²⁴ 1991m. Duomenų apsaugos komiteto ekspertų tyrimas (*Committee of experts on data protection – CJ-PD*): <http://www.coe.int/t/te/legalaffairs/legalcooperation/dataprotection/documents/publications/4Pins.asp#TopOfPage>; prisijungimo laikas: 2006-07-07.

²⁵ Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos ir Ludvigo Boltzmanno žmogaus teisių instituto 2004m. kovo mėn. – 2005m. liepos mėn. PHARE dvynių projektas LT02/IB-JH-02/03 „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“.

Vokietija

Vokietijoje vieno, visiems tikslams skirto numerio nėra. Būdas, kuriuo individas bus identifikuotas, priklauso nuo tam tikro administracinio ar privataus konteksto. Šioje valstybėje nacionalinė asmens kodų sistema efektyviai derinama su žmogaus teisių apsauga. Vokietijoje bendrasis asmens identifikavimo kodo taikymas prieštarauja konstitucijai. Vokietijos Federalinis Konstitucinis teismas (*the Federal Constitutional Court*) nusprendė, kad unikalus asmens identifikavimo kodas, kurį turėtų visi gyventojai, prieštarautų konstitucijos nuostatoms. Teismas pažymėjo, kad visų gyventojų katalogavimas bei registravimas ir požiūris į juos kaip į „numerį“ pažeistų žmogiškąjį orumą²⁶. Kaip buvo minėta anksčiau, Vokietijoje lietuviškas asmens kodo įvedimo modelis būtų neįmanomas. Be to, Vokietijoje yra sektoriais grindžiamų asmens kodų, pavyzdžiui, pensininko draudimo numeris ar mokesčio numeris. Tokių žymenų tvarkymą riboja Duomenų apsaugos įstatymo numatytos nuostatos. Duomenų apsaugos įstatymas leidžia tvarkyti šiuos duomenis, jei nenukrypstama nuo jų surinkimo tikslo²⁷.

Airija

Airijoje nėra universalus daigafunkcinio PIN. Vis dėlto egzistuoja specifinio konteksto PIN keliose viešojo administravimo sferose. Pavyzdžiui, socialinio draudimo numeris, kuris naudojamas specifiniais tikslais. Taip pat nėra vieningos sistemos, pagal kurią būtų sudaromas šis numeris (skirtingai nei tarkim, Islandijoje). Privačiame sektoriuje asmeninių identifikatorių naudojimas sparčiai auga, ypač finansinių paslaugų sektoriuje. Turi būti paminėta tai, kad buvo kilusi tik labai menka vieša diskusija apie valstybės nustatyto daigafunkcinio identifikatoriaus pageidaujiamumą bei įvedimą. Jeigu tokie debatai sustiprės, panašu, kad duomenų apsaugos klausimai susiję su PIN įvedimu bei naudojimu, bus rimtai svarstomi.

---

²⁶ Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos ir Ludvigo Boltzmanno žmogaus teisių instituto 2004m. kovo mėn. – 2005m. liepos mėn. PHARE dvynių projektas LT02/IB-JH-02/03 „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“.

²⁷ Panaši formuluotė nurodoma ir Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme: „Duomenų įrašai saugomi tik konkrečiu tikslu. Neturi būti renkami, kaupiami, apdorojami ir saugomi duomenys, kurie nėra skirti saugoti bei naudoti. Duomenys renkami, kaupiami, apdorojami, saugomi ir naudojami tik pagal duomenų įrašo paskirtį arba su duomenų subjekto leidimu, o jeigu duomenų subjektas neveiksnius, - su jo tėvų (įtėvių) arba globėjų leidimu“. Žr. Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 63-1479.

Norvegija

Norvegijoje, vadovaujantis Gyventojų registro akto (*the Population Register Act*) nuostatais, kiekvienam gyventojui yra priskiriamas PIN.

PIN – vienuolikos skaitmenų numeris. Pirmieji šeši skaitmenys nurodo gimimo datą: du skaitmenys nurodo dieną, du – mėnesį, du – metus. Kiti trys skaitmenys suteikiami pagal gimimo eilę tą pačią dieną. Devintas skaitmuo skiriamas pagal tai ar individas moteris, ar vyras (lyginis skiriamas moterims, nelyginis – vyrams). Du paskutiniai skaitmenys – kontroliniai. Be to, kad PIN naudojamas gyventojų registre, jis taip pat naudojamas keliose kitose visuomeninio administravimo srityse, kur reikia identifikuoti piliečius, pavyzdžiui, socialinio draudimo ar mokesčių srityje. Norvegijoje PIN naudojimas identifikavimo tikslais paplito ir kai kuriose privataus sektoriaus srityje, tokiose kaip bankininkystėje bei draudime.

Kai kurioms visuomeninėms organizacijoms, norint tinkamai vykdyti savo funkcijas, reikalinga išsamesnė informacija apie PIN. Tokiu atveju, paprastai įstatyme yra suteikiama teisė reikalauti tokios informacijos iš piliečių. Privačių organizacijų tokios informacijos reikalavimo teisėtumas priklauso nuo to, ar tokios informacijos atskleidimas yra laikomas teisėta sąlyga.

Pagal Asmeninių duomenų registro aktą (*the Personal Data Registers Act*), asmeninių duomenų registrų įkūrimas bei PIN naudojimas registruose yra kontroliuojamas Duomenų inspekcijos (*the Data Inspectorate*). Pagal šalies įstatymus, PIN registracija daugelyje registrų yra uždrausta. Kituose registruose tai įmanoma tik tam tikromis sąlygomis nustatytais įstatymais, kitomis nuostatomis ar leidus Duomenų inspekcijai. Pastaroji inspekcija nustato taisykles kaip rinkti, saugoti ir naudoti PIN.

Portugalija

Pagal 1977m. balandžio mėn. Portugalijos Konstitucijos 35 str. 1982m. ir 1989m. pataisas, vieningo numerio suteikimas asmeniui yra griežtai uždraustas. Visgi 1973m. įstatymu buvo siekiama suteikti PIN juridiniams bei fiziniams asmenims. Buvo ketinama nuo 1975m. sausio 1d. privalomai įvesti PIN sistemą visuose oficialiuose dokumentuose ir registruose. Šis įstatymas buvo panaikintas priėmus 1977m. Konstituciją. Neregistruojant vieningam identifikatoriui, kaip ir kitose šalyse, kur yra uždraustas ar nenaudojamas unikalus PIN, Portugalijoje yra specifinio konteksto numerių. Asmens tapatybės kortelės numeris sudarytas iš atsitiktinių skaičių – rinkimų registro numeris bei fiskalinis numeris tėra bereikšmis serijinis numeris. Portugalijoje yra daug įvairių numerių naudojamų privačiame sektoriuje įvairiems tikslams.

Portugalija nėra išimtis tarp valstybių, kur vieningo numerio suteikimas asmeniui yra griežtai uždraustas. Pavyzdžiui, Vengrijoje Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, kad asmens kodo nevaržomas naudojimas, kaip ir bet kokių kitų asmens duomenų savitiksliis rinkimas abejotiniems ateities planams, neatsižvelgiant į *a priori* apibrėžtą tiesioginę jų panaudojimo paskirtį yra nekonstitucinis. <...> Niekas neturi patirti nepatogumų dėl to, kad neturi asmens kodo, arba dėl to, kad atsisako jį atskleisti²⁸. Plačiau apie Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimą bus kalbama kitame skyriuje.

Ispanija

Nepaisant pastangų aštuntajame dešimtmetyje įvesti universalų asmens identifikatorių, Ispanija vis dar sieja savo PIN sistemą su piliečio identifikavimo dokumento leidimo numeriu. Asmens tapatybės kortelės numeris yra bendras asmeninis identifikavimo numeris. Tačiau verta paminėti, kad iš tiesų šis numeris identifikuoja vietą, kurioje asmens tapatybės kortelė yra išduota, o ne savininko gimimo datą bei vietą. Šis numeris naudojamas tvarkant reikalus tarp visuomeninių institucijų ir individo. Taip pat asmens tapatybės kortelės gali būti naudojamas tarp tam tikrų privataus sektoriaus atstovų (pavyzdžiui, bankų) ir individo. Tačiau visuomeninės bei privačios organizacijos, kurios naudojami šiais numeriais, praplečia juos kitais kontroliniais skaitmenimis. Tarkim, ne ispanams yra paskiriamas serijinis numeris kartu su leidimo gyventi kortele ir darbo leidimu. Jis naudojamas tvarkant reikalus visuomeninėse institucijose. Nuo 1966m. ne ispanams yra paskiriamas specialus atskiras socialinio draudimo numeris. Jis susideda iš numerio, kuris nusako registracijos regioną, serijinio numerio bei vieno arba dvejų kontrolinių skaitmenų. Ispanijoje 1990m. įvestas naujas fiskalinis numeris sudaromas iš asmens tapatybės kortelės numerio bei kontrolinių skaitmenų nežinomų individui. Šis numeris paskiriamas gimstant.

Šveicarija

Nors Šveicarijoje vienintelio bendro identifikavimo numerio nėra, tačiau pamažu plečiasi socialinio draudimo numerio naudojimas. Pabrėžtina, kad pastarasis socialinio draudimo numeris naudojamas daugelyje privačių bei visuomeninių organizacijų veikloje. Pavyzdžiu būtų galima laikyti ligų draudimo fondo tvarkymą, personalo skyrių atliekamas funkcijas, taip pat gyventojų registro atliekamas funkcijas. Socialinio draudimo numeris naudojamas netgi karinėje valdžioje. Šis

---

²⁸ Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimo ištrauka (1991m. balandžio 13d. sprendimas 15/1991:13 Dėl asmeninių duomenų ir PIN naudojimo): <http://www.ceecprivacy.org/htm/91-15.htm>; prisijungimo laikas: 2006-06-07.

numeris sudaromas iš koduotos informacijos, kuri yra susijusi su apdraustojo vardu, lytimi, statusu (šveicaras jis, ar ne) bei kontrolinio skaitmens.

Šio numerio platus vartojimas tapo ypač priimtiniu, kai buvo atliktas tyrimas – ar reikia naujos identifikavimo sistemos. Taigi, paaiškėjo, jog žmonėms yra priimtinesnis socialinio draudimo numeris kaip savęs identifikavimo numeris.

Turkija

Turkijoje nėra universalus daugiavfunkcinio identifikatoriaus. Gimus asmeniui, išduodamas vadinamas pilietybės sertifikatas, kuriame nurodomas savininko numeris, jo vardas bei pavardė, taip pat abiejų tėvų vardai, gimimo vieta ir data. Šią informaciją galima rasti civilinio statuso registre (*The civil status register*).

Jungtinė Karalystė

Jungtinė Karalystė nėra išimtis iš valstybių, kur egzistuoja daug specifinio konteksto asmens identifikavimo numerių. Vėlgi, pavyzdžiu galime pateikti sveikatos apsaugos numerį, draudimo, mokesčių, vairuotojo pažymėjimo numerius ir kt. Tokie numeriai gali būti sudaromi pagal vardą ir gimimo datą drauge su kitais skaitmenimis. Taip pat tai gali būti tiesiog nuoseklūs serijiniai numeriai. Nenuostabu, kad privačiame sektoriuje identifikatorių yra daug. Pastarojo meto diskusijos apie asmens tapatybės kortelės bei naujos formos vietinio apmokestinimo įvedimą, sukėlė diskusijas, ar būtinas vienas identifikacijos numeris, kokio dydžio yra poreikis, taip pat koks gali kilti pavojus individo duomenų apsaugai, įvedus minėtąjį vieningą identifikacijos numerį.

* * *

Apibendrinant, galime teigti, jog eilė žymenų (kas tai bebūtų – ar socialinio draudimo, ar asmens tapatybės kortelės, ar vairuotojo pažymėjimo numeris), pagal kuriuos galima gauti informaciją apie siaurą individo gyvenimo dalį, užtikrina teisę nepažeisti kitų individo privataus gyvenimo sričių. Kiekvienu atveju apsvarstant PIN naudojimą yra užkertamas kelias galimiems asmens duomenų apsaugos pažeidimo atvejams.

3. 2. 2. Šalys, kuriose naudojami universalūs daugiafunkciniai identifikatoriai

Danija

Danijos gyventojai yra registruojami Centriname gyventojų registre (*the Central Population Register*). Jie gali būti identifikuoti šiame registre su PIN pagalba. 1968m. įstatymas įvedė dešimties skaitmenų numerį, kuris buvo sudarytas iš gimimo datos, serijos numerio ir kontrolinio numerio. Centriname gyventojų registre saugomi visų gyventojų bendro pobūdžio asmeniniai duomenys. Šiuos duomenis gali naudoti tam tikri valstybiniai ir privatūs asmenys tam tikromis nustatytais aplinkybėmis. Valstybiniame sektoriuje šio numerio pritaikymas yra gana platus. Tuo tarpu privačiame sektoriuje jo naudojimas yra apribotas pagal Privataus registro akto sąlygas (*the Private Registers Act*). Identifikavimo numerio panaudojimą privačiame sektoriuje taip pat reglamentuoja ir Danijos Karalystės Asmens duomenų tvarkymo įstatymas privačiam sektoriui. Šio įstatymo 11 paragrafe, 2 skirsnyje numatyta, kad privatūs asmenys turi teisę panaudoti svetimą asmens kodą, tuo atveju, jeigu:

- a) tai numatyta įstatyme;
- b) jei yra gautas asmens kodo turėtojo sutikimas;
- c) ir kodas yra naudojamas išimtinai moksliniais ar statistiniais tikslais, kai asmens kodas yra būtinas įprastinėje konkrečios įmonės veikloje, ir kai yra būtina konkretaus asmens identifikacija²⁹.

Pabrėžtina, kad bet kokiame atveju, asmens kodas negali būti paviešintas be asmens kodo savininko sutikimo³⁰ (net ir tomis aplinkybėmis, kai asmens kodas naudojamas moksliniais ar statistiniais tikslais ir kai asmens kodas yra būtinas įprastinėje konkrečios įmonės veikloje bei kai būtina konkretaus asmens identifikacija). Deja, tenka pripažinti, jog Danijoje, skirtingai nei kitose šiaurės Europos šalyse, identifikavimo numerių panaudojimas vis dar vertinamas labai prieštarinčiai³¹.

Graikija

1986m. įstatymas sudarė sąlygas įvesti vieningą kodinį registracijos numerį, kuris naudojamas asmens tapatybės kortelėje, gimimo liudijime, rinkimų registre, taip pat rinkėjo kortelėje, pase, socialinio draudimo kortelėje, vairuotojo pažymėjime, mokesčių mokėtojų registre,

²⁹ Danijos Karalystės Asmens duomenų tvarkymo įstatymas: www.retsinfo.dk/GETDOCI/_ACCN/A20000042930-REGL; prisijungimo laikas: 2006-09-07.

³⁰ Ten pat.

³¹ Plačiau žr. Nordic Data Protection Law. First edition. 2001 by DJQF Publishing Copenhagen. Page 28.

registruose susijusiuose su vietos savivalda ir Graikijos konsulatų registruose. Šio vieningo kodinio registracijos numerio pritaikymas yra gana platus, kadangi jis naudojamas tvarkant kasdienes reikalus tarp valstybės ir gyventojų.

Graikijoje spaudos reakcija ir viešoji nuomonė buvo gana priešiška nusiteikusi į tokio vieningo kodinio registracijos numerio įvedimą ir naudojimą, taigi, po kurio laiko, Graikijos vyriausybė įkūrė darbo grupę, kuriai buvo pavesta pastarąjį įstatymą pataisyti.

Islandija

1953m. Islandijoje buvo įkurtas centralizuotas nacionalinis gyventojų registras. Tuo pačiu buvo įvesta ir PIN sistema, kuri turėjo palengvinti registro valdymą administravimo ir statistikos atžvilgiu. Šiuo metu PIN susideda iš dešimties skaitmenų: gimimo datos (diena, mėnuo, metai, amžius), kontrolinio skaitmens ir dviejų sutartinai nustatytų skaitmenų žmonėms, kurie yra gimę tą pačią dieną. Tačiau nuo 1987m. buvo nuspręsta praplėsti šio dešimties skaitmenų PIN panaudojimą. Taigi, PIN, kuris Islandijoje suteikiamas kiekvienam individui per pirmuosius metus nuo gimimo, naudojamas ne tik valstybiniame sektoriuje, bet ir bankininkystėje bei visuose dokumentuose, susijusiuose su PIN savininku.

1990m. sausio 1d. įsigaliojo naujas duomenų apsaugos įstatymas. Pagal naujojo įstatymo nuostatas, net jei žmogus yra neįvardijamas, tačiau jis turi savo PIN, įstatymas bus taikomas duomenims, kurie susiję su asmeniniais individo reikalais. Islandijoje asmeninių duomenų registru sujungimas yra neleistinas. Kita vertus, yra leidžiama papildyti registrą duomenimis, susijusiais su PIN, net jeigu jie buvo gauti iš trečiosios šalies registro.

Liuksemburgas

1979m. kovo 30d. Eilinių ir teisinių asmenų skaitmeninės identifikacijos aktas (*the Numerical Identification of Natural and Legal Persons Act*) numato identifikavimo numerio suteikimą kiekvienam žmogui (remiantis įvairiais kriterijais tai liečia ir korporacines organizacijas). Identifikavimo numeris suteikiamas kiekvienam, gyvenančiam Liuksemburge nuo gimimo ar imigravusiam, ar bet kuriam kitam žmogui užregistruotam valstybinės valdžios ar socialinės apsaugos institucijos. Individui, kuriam suteikiamas identifikavimo numeris, turi turėti teisinį privalomumą naudoti tokį numerį. Numeris sudarytas iš vienuolikos skaitmenų, kurie nurodo gimimo datą, lytį, išskirtinį skaitmenį žmonėms gimusiems tą pačių metų to paties mėnesio tą pačią dieną, bei kontrolinį skaitmenį. Jo naudojimas yra apribotas iki vidinio administravimo, atliekant valstybės paslaugas, taip pat socialinės apsaugos organizacijų tiesioginių reikalų su savininku

tvarkymui. 1979m. gruodžio 7d. Didžiojo kunigaikščio įsakymas (*The Grand Ducal Regulation*), vėliau jį pakeitus, įteisino sertifikatus, dokumentus, bylas, kuriuose naudojamas asmenų identifikavimo numeris. Įsakyme yra viena nepalanki sąlyga, kuri leidžia bylos savininkams, turintiems kompetencijos naudoti PIN, įpareigoti bet kurį tarpininkaujantį asmenį arba organizaciją naudoti tą numerį atliekant tam tikrą užduotį. Galiausiai, pavyzdžiui, socialinės apsaugos organizacijos prašo darbuotojų, kurie teikia medicininės paslaugas, pranešti nacionalinį identifikavimo numerį tų žmonių, kurie gauna teikiamas medicininės paslaugas. Taip pat yra prašoma darbdavių pranešti savo darbuotojų identifikacijos numerius visuose dokumentuose. Duomenų apsaugos institucijos su rūpesčiu stebi šios situacijos vystymąsi. Pažymėtina, kad PIN sistemos įvedimas balansuoja ties 1979 m. kovo 30 d. akto nustatytų ribų pažeidimu.

Švedija

Dar 1947 m. Švedijoje buvo įvestas gimimo registracijos numeris, siekiant įvesti vieningesnį bei lengviau valdomą metodą identifikuoti žmones nei vien tik jų vardais. Palaipsniui jis tapo civiliniu registracijos numeriu, plačiai naudojamu įvairiose sferose ir pakeitusiu daugelį specifinio konteksto numerių. Šiuo metu tai dešimties skaitmenų oficialiai paskirtas asmens identifikavimo numeris. Šis PIN apima individo gimimo datą (du skaitmenys nurodo metus, du – mėnesį, kiti du – dieną). Gimimo registracijos numeris sudarytas taip, kad leistų sužinoti savininko lytį ir išvengti asmenų gimusių tą pačią dieną painiojimo. Skaitmuo „9“, švediškajame PIN reiškia, kad asmuo gimė užsienyje. Jis gali būti tiek Švedijos, tiek ir kitos šalies pilietis. Šis skaitmuo taip pat gali reikšti, kad pirminis PIN buvo pakeistas. Ateityje PIN bus sudaromas tokiu būdu, kad nebūtų galima nustatyti, ar žmogus gimė užsienyje, ar ne. Pagaliau yra ir kontrolinis skaitmuo. PIN suteikiamas kiekvienam Švedijoje užregistruotam gyventojui.

Asmens identifikavimo numeris naudojamas civilinėje registracijoje, juo plačiai disponuojama ir visuomeninių paslaugų sferose (pavyzdžiui, mokesčių, sveikatos apsaugos ir socialinių paslaugų sferose, taip pat rinkimų, nusikalstamų tyrimų, teisinių procesų eigoje, teisėjams priimant sprendimus, išduodant vairuotojo pažymėjimus ir kt.). Jis taip pat plačiai naudojamas privačiame sektoriuje, kur egzistuoja darbuotojų, privačių įmonių narių, nuomojamų butų savininkų ir nuomininkų, kreditinių kortelių savininkų asmeninių duomenų bylos su PIN.

Atsižvelgiant į paminėtas aplinkybes, galime teigti, jog PIN Švedijoje yra universalus daugiafunkcinis identifikatorius. Duomenų apsaugos bei Viešumo taisyklių komitetas (*the Principle of Publicity*) yra pasiūlęs griežtinti PIN naudojimą. Buvo pasiūlyta papildyti Duomenų apsaugos aktą, siekiant sumažinti PIN registravimo galimybes. Duomenų inspekcijos valdyba būtų atsakinga

už PIN naudojimą. PIN taip pat galėtų būti reguliuojamas atskiru įstatymu, kuriame būtų nustatyta, kad jis neturėtų būti naudojamas elektroniniame duomenų apdorojime (EDP), jei duomenų savininkas nesutinka arba trūksta teisinių įgaliojimų.

* * *

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytas aplinkybes, darome išvadą, kad šalyse, kur naudojami universalūs daugiafunkciniai identifikatoriai (Danija, Graikija, Islandija, Liuksemburgas, Švedija) egzistuoja aukštesnio lygio jo naudojimo kontrolė. Puikus kontrolės pavyzdys yra Danijos Karalystės Asmens duomenų tvarkymo įstatymo privačiam sektoriui nuostatos, kada asmens kodas gali būti naudojamas: 1. tai turi būti numatyta įstatyme; 2. turi būti gautas asmens kodo turėtojo sutikimas; 3. kodas yra naudojamas išimtinai moksliniais ar statistiniais tikslais, kai asmens kodas yra būtinas įprastinėje konkrečios įmonės veikloje, ir kai yra būtina konkretaus asmens identifikacija. Pabrėžtina, kad net ir esant pastarajai aplinkybei, asmens kodas negali būti paviešintas be asmens kodo savininko sutikimo.

3. 2. 3. Šalys, kuriose pereinama nuo specifinio konteksto prie universalių daugiafunkcinių identifikatorių naudojimo

Belgija

Belgijoje kiekvienam žmogui, kuris atvyksta ar yra vietinis, suteikiamas identifikatorius. Tai yra daroma gyventojų registro administravimo tikslais. Toks identifikavimo numeris iš pradžių naudotas vykdant 1983m. Nacionalinio registro akto (*the National Register Act*) tikslus, tačiau dabar tai jau tampa tinkamu identifikatoriumi ir kitiems administravimo tikslams. Atsisakant specifinio konteksto identifikavimo numerio, PIN nebenaudojamas vien tik socialinio draudimo ar mokesčių srityje. Vadinasi, gyventojų registro numeris palaipsniui tampa universaliu identifikatoriumi. Nors dar 1983m. Nacionalinio registro aktas, po konsultacijų su Patariamuoju komitetu (*the Advisory Committee*) privatumo apsaugos klausimais, buvo prijungtas prie karališkojo dekreto, tačiau PIN panaudojimo vien tik pradiniais – gyventojų registro administravimo tikslais – buvo atsisakyta. Taigi, Belgijoje PIN tampa universaliu identifikatoriumi.

Nyderlandai

Nuo 1968m. Nyderlanduose egzistuoja bendras administravimo numeris. Iki šiol jis buvo naudojamas tik gyventojų registruose laikomuose municipalitetuose³². 1985m. buvo išleistas informacinis lapelis, kuriame buvo siūloma palaipsniui įvesti PIN tam tikruose sektoriuose, jeigu juose egzistuoja adekvati teisinė sistema mažinanti įsibrovimą į privatumą. Mokesčių įstatymai taip pat numato sistemingą užmokesčio duomenų bei mokesčių numerio pranešimą. Iki 1989m. mokesčių numeris galėjo būti naudojamas tik mokesčių tikslais. Nuo to laiko jo panaudojimo sritis buvo padidinta, tam kad jį būtų galima panaudoti plačioje sveikatos apsaugos sferoje. Siūlymai bendrą administracinį numerį integruoti į socialinį fiskalinį numerį buvo kritikuojami. Siūlymų oponentai pabrėžė teisinių garantijų būtinumą, o ypač duomenų apsaugos įteisinimą, kadangi PIN būtų plačiai naudojamas visuomeninėse paslaugose. Todėl dabar Nyderlandai išgyvena laipsnišką vieningo identifikatoriaus įvedimą visuomeniniame sektoriuje, kuris būtų paremtas teisinėmis garantijomis.

* * *

Apibendrinant, galime teigti, jog neypatingai gausus asmens kodų reguliavimas yra sąlygojamas gana didelių teisės šioje srityje skirtumų tarp valstybių. Būtent todėl, sprendžiant identifikavimo žymenų reglamentavimo klausimus, lyginamasis metodas yra itin naudingas³³. Pirmiausia, jis leidžia nusakyti pagrindinį visuotinai pripažįstamą, modernų standartą, kuris yra skirtas saugoti privataus gyvenimo neliečiamumą identifikavimo žymenų naudojimo srityje. Tai – „atskleidimo autentifikacijos ribose“ taisyklė³⁴. Jos esmė tokia: prireikus patvirtinti tam tikro asmens tapatumą, tam tikrų jo požymių buvimą (autentifikuoti), tai dera atlikti atskleidžiant minimalų būtiną kiekį privačių asmens duomenų. Kitaip sakant, privačių asmens duomenų atskleidimas turi būti proporcingas siekiamam tikslui³⁵. Yra teigiama, kad atsisakius daugialypės paskirties, kiekvienam individui privalomai priskiriamų identifikavimo žymenų sistemos, sudaromos sąlygos tinkamiau įgyvendinti „atskleidimo autentifikacijos ribose“ taisyklei. Vietoje vieningos kodų sistemos, kurios pagrindu apie kiekvieną individą sukaupiama įvairi informacija,

---

³² Municipalitetas – vietos savivaldos organas. Kvietkauskas V. – atsakingas redaktorius. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1985. P.332.

³³ Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga:
<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatuma%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf> ;
prisijungimo laikas 2006-08-17.

³⁴ Identifikacija – asmens tapatybės nustatymas. Autentifikacija – asmens tapatybės patvirtinimas. Praktikoje šie du procesai dažniausiai neatsiejami – autentifikacija apima identifikaciją.

³⁵ Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga:
<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatuma%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf> ;
prisijungimo laikas 2006-08-17.

įdiegiama eilė žymenų, leidžiančių gauti informaciją apie siaurą individo privataus gyvenimo dalį³⁶. Žinoma, tai gali būti kiek nepatogu, tačiau gana efektyvu, ypač kai visuomenės įpročiai skatina nureikšminti privataus gyvenimo neliečiamybės svarbą.

3. 3. Asmens kodo sudarymas ir panaudojimas Lietuvos Respublikos teisėje

Šiame skyriuje panagrinėsime kaip asmens kodas sudaromas, panaudojamas Lietuvoje. Nuo Nepriklausomybės pradžios buvo priimta ir galiojo apie 560 teisės aktų (įstatymų, Vyriausybės nutarimų, ministrų įsakymų), jų pakeitimų arba papildymų, kuriuose reglamentuojamas asmens kodo naudojimas. Vienais atvejais reikalavimas ar pageidavimas nurodyti (įrodyti, įrašyti) asmens kodą vėliau prarado savo būtinumą ir buvo anuluotas, o kitais atvejais – atvirkščiai, tokiu reikalavimu teisės aktas buvo papildytas, pakeistas³⁷.

Pagal Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymą, asmens kodas suteikiamas Lietuvos Respublikos piliečiams, asmenims be pilietybės ir kitų valstybių piliečiams, deklaruojantiems savo gyvenamąją vietą Lietuvoje ar registruojantiems asmens civilinės būklės pasikeitimus Lietuvos Respublikos institucijose³⁸.

Asmens kodo struktūra jo suteikimo metu yra tokia: pirmasis skaitmuo atitinka lytį, antrasis ir trečiasis – gimimo metų du paskutinius skaitmenis, ketvirtasis ir penktasis – gimimo mėnesį, šeštasis ir septintasis – gimimo dieną, aštuntasis, devintasis ir dešimtas – gimusiųjų tą pačią dieną įrašymo į registrą eilės numerį, vienuoliktasis yra pirmųjų dešimties skaitmenų kontrolinis skaičius. Jau nagrinėtas Norvegijos pavyzdys iš esmės nesiskiria nuo lietuviškojo modelio, tik skaitmenų reikšminė seka yra kiek kitokia. Prisiminus norvegiškąjį modelį, matome, kad šioje šalyje, pirmieji šeši skaitmenys nurodo gimimo datą (du – dieną, du – mėnesį, du – metus (atvirkštinė tvarka yra Lietuvoje)), toliau seka trys skaitmenys, kurie suteikiami pagal gimimo eilę tą pačią dieną. Galiausiai devintas skaitmuo skiriamas pagal tai ar individas moteris, ar vyras (lyginis skiriamas moterims, nelyginis – vyrams). Lietuvoje lytį atitinka pirmasis skaitmuo (lyginis taip pat skiriamas moterims, nelyginis – vyrams). Paskutiniai du skaitmenys – kontroliniai (Lietuvoje kontrolinis skaitmuo – taip pat paskutinis, tačiau vienas). Asmeniui suteiktas asmens kodas yra unikalus ir nekeičiamas. Asmens kodas įrašomas į asmens dokumentus.

---

³⁶ Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga: <http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatuma%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf>; prisijungimo laikas 2006-08-17.

³⁷ Ten pat.

³⁸ Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 63-1479.

4. ASMENS KODO PANAUDOJIMO NEIGIAMAI IR TEIGIAMAI ASPEKTAI

4. 1. Asmens kodo panaudojimo pavojus individui ir kiti rizikingi veiksniai užsienio šalyse

Kai kuriose šalyse diskusijos apie PIN įvedimą ir naudojimą sukėlė diskusijas apie duomenų apsaugą. Skirtingose šalyse šios diskusijos baigėsi duomenų apsaugos įstatymo priėmimu. Pavyzdžiui, Prancūzijoje duomenų apsaugos įstatymas buvo priimtas 1978m. sausio 6d. po aršių diskusijų dėl identifikavimo numerio naudojimo įvairių dokumentų tvarkyme. Vokietijoje buvo planuojama identifikavimo numerį pradėti naudoti elektroniniame duomenų apdorojime. Savo ruožtu tai taip pat baigėsi tuo, kad buvo pristatytas federalinis duomenų apsaugos įstatymo projektas (kuris 1978m. tapo įstatymu). Šiuo atžvilgiu taip pat įdomus 1989m. Portugalijos Konstitucijos 35str., kadangi jame draudimas grupuoti bylas sutapatinamas su draudimu paskirti po vieną identifikatorių visuomenės nariams, kas prieštarauja anksčiau pripažintai piliečių teisei į elektroninį duomenų apdorojimą.

Pagrįstai ar ne, tačiau minėti faktoriai atskleidė stiprų psichologinį ir emocinį susirūpinimą dėl vieningo identifikatoriaus įvedimo ir naudojimo. Vokietijos Konstitucinis Teismas pareiškė, kad universalus identifikatoriaus įvedimas sudarys sąlygas žmogaus orumo pažeidimams. Tuo pačiu tai atvertų galimybes tam tikrai socialinei kontrolei, kadangi dokumentų vienijimas bei naudingos informacijos apie individą ar jų grupę rinkimas, profiliavimas vis didėja. Žmogaus orumo problema atsispindi visuomenės baimėje, kad individai taps tik „numeriais“ ir valstybė nustos gerbti žmogų kaip individą. Be šio įsitikinimo, žmonės bijo totalios kontrolės bei padidėjusios nuolatinio stebėjimo galimybės.

Australijoje 1989m. buvo ženkliai apribotas identifikacijos numerio naudojimas mokesčių srityje. Tai buvo padaryta po to, kai vadinamos „*Australia card*“, suteikiančios individualų numerį tokios kortelės savininkui, atsiradimas iššaukė žmonių pasipriešinimą. Kanadoje dar 7-ojo dešimtmečio viduryje buvo pradėtas naudoti socialinio draudimo numeris. Vėliau buvo išreikštas susirūpinimas, kad šio numerio naudojimas peržengė savo pradinės paskirties ribas ir tapo dažniausiai naudojamu PIN. Taigi, socialinio draudimo numerio visuotinis taikymas virto nepageidaujamos informacijos nutekėjimo šaltiniu. Buvo pastebėta, kad pastarasis numeris tapo svarbus ir ypatingas bei reikalaujantis tam tikros naudojimo kontrolės. Taigi, 1988m. birželio mėn. Federalinė valdžia norėdama užtikrinti, kad socialinio draudimo numeris netaptų universaliu identifikavimo numeriu, apribojo jo panaudojimą. Dar po metų buvo priimtas papildomas nurodymas, kad valstybinės institucijos nurodytų individams, koku tikslu jų socialinis draudimo

numeris buvo ieškomas, taip pat ar gali būti apribojamos kokios nors teisės, privilegijos ar skiriamos baudos, tuo atveju, jei numeris nepateikiamas.

Kaip matome, daugelyje šalių PIN įvedimas ir naudojimas buvo plačiai aptarinėjamas ir siūlomi įvairūs problemų sprendimų būdai. Ne išimtis buvo ir Nyderlandų valdžia, kai 1988m. gruodžio mėn. buvo priimtas Nyderlandų duomenų apsaugos įstatymas. Tuo pačiu metu ir Švedijos vyriausybė Duomenų apsaugos ir viešumo principo komisijai pavedė ištirti, kokia grėsmė kyla duomenų apsaugai, naudojant PIN. Be jokių abejonių, teigti, kad PIN naudojimas kelia tik grėsmę individams, būtų neteisinga. Verta pastebėti, kad net ir tose šalyse kur buvo apribotas PIN naudojimas (siekiant išvengti neigiamų pasekmių), buvo pripažinta, kad identifikatoriaus naudojimas administruojančioms institucijoms ženkliai palengvina darbą. Tai reiškia, kad nėra būtina kiekvieną kartą susisiekti su individu, renkant ar tikrinant informaciją, kurią jis anksčiau buvo pateikęs.

Kita vertus, vienetinis daugiafunkcinis identifikatorius yra tiesiausias kelias link milžiniškos administracinės valdžios atsiradimo. Padidėjusios administracinės valdžios rizika tampa dar didesnė, kai vienetinis PIN naudojamas ne tik viešame, bet ir privačiame sektoriuose. Šiuo atveju, piliečio anonimiškumas yra sumažinamas iki tam tikro numerio, kuris gali jį lydėti visą gyvenimą. Natūraliai iškyla klausimai, susiję su individo laisve ir kontrole. Vienetinio daugiafunkcinio identifikatoriaus naudojimas palengvina žmogaus stebėjimą, informacijos rinkimą iš įvairių asmeninių duomenų bylų be savininko žinios. Remiantis surinkta informacija yra lengviau priimti sprendimus, kurie įtakoja žmogaus gyvenimą.

Be visų aukščiau aptartų rizikingų veiksnių, dera išskirti ir keletą sekančių veiksnių:

- a) PIN gali susidėti iš koduotos informacijos, suprantamos tik valdžiai, neretai pasitelkiant tam tikrą įrangą;
- b) PIN gali susidėti iš asmeninės ir „jautrios“ informacijos (pvz., žmonėms gali nepatikti, kad kai kurie skaitmenys parodys jog jie išsiskyre, ar kad jiems 50 ar 60 metų);
- c) Kai kurie PIN gali būti keičiami. Jų sudėtis gali keistis pagal svarbius savininko gyvenimo įvykius (pvz., lyties pakeitimo atveju). Tuomet būtina užtikrinti, kad senasis numeris yra sunaikintas ar bent jau griežtai saugomas;
- d) Informacija, laikoma statistinių duomenų bazėse, gali būti susieta su individualais, jei statistiniai duomenys yra susiję su PIN;
- e) PIN savininkas gali jausti spaudimą atskleisti savo numerį tiems, kas teikia paslaugas ar parduoda prekes, nors tokios aplinkybės ir nebuvo numatytos paskiriant PIN. Pvz., Švedijoje buvo pastebėta, kad PIN atskleidimas yra būtinas siekiant gauti kreditus, kai kurias

paslaugas, narystę asociacijose. Priešingu atveju, žmogus turi būti pasiruošęs išgirsti ir neigiamą atsakymą;

- f) Paskutinis faktorius leidžia kilti naujoms ir rimtesnėms diskusijoms dėl galimybės specifinio konteksto PIN prarasti savo pirminę paskirtį ir tapti plačiau naudojamu. Tokia situacija susidaro, kai vienetiniai ar specifinio konteksto PIN įvedami, tačiau trūksta garantijų dėl jų tolimesnio naudojimo. Tam tikrais atvejais PIN naudojimo apribojimai yra netikslūs, būna neaišku, kas turės teisę juos naudoti.

Visų valstybių atsargumas įdiegiant bendrą identifikavimo žymenį, yra pagrįstas ir suprantamas. Kaip buvo pastebėta, nacionalinių identifikavimo žymenų naudojimas istoriškai susiformavo plečiant valstybės kontrolę. Dažniausiai tai buvo daroma siekiant apriboti individų religines, politines laisves ar kitokias privataus gyvenimo sritis. Taigi, pirminė nacionalinių identifikacijos žymenų paskirtis buvo apribojanti, varžanti privataus gyvenimo neliečiamumą. Iš dalies dėl šios priežasties, yra likęs įtarus požiūris į nacionalinių identifikacijos žymenų sistemų įdiegimą šalyse ir šiomis dienomis. Tokių sistemų įdiegimas neretai laikomas potencialia grėsme privataus gyvenimo neliečiamybei. Kaip 1971m. JAV Švietimo ir socialinės apsaugos sekretorius Elliot Richardson teigė Senato komitete³⁹:

„Be abejo, turėti vienintelį identifikatorių kiekvienam individui būtų neapsakomai patogiu (...) tai paverstų duomenų surinkimą, laikymą ir naudojimą efektyvesniu. (...) Tačiau kaip tik toks disponavimo išsamiais įrašais paprastumas išplečia invazijos į privatumą mastą.“

Darytinės išvados visiškai nereiškia, kad nacionalinio identifikacijos numerio atsisakymas yra tinkamas problemos išsprendimas. Šioje srityje būtina remtis proporcingumo taisykle, net ir tose šalyse, kur nėra PIN sistemos. Kita vertus, nėra taisyklės, kad būtent tose šalyse kur yra įvesta identifikacinio numerio sistema, faktinis privatumo apsaugos lygis yra žemesnis. Pavyzdžiu galime laikyti Australiją, kur vieningo identifikatoriaus nėra, tačiau privatumo apsaugos lygis yra žemesnis nei kitose šalyse, kur toks numeris yra įvestas⁴⁰.

---

³⁹ <http://www.cpsr.org/prevsite/cpsr/privacy/ssn/greidinger.brief.html>; prisijungimo laikas: 2006-09-04.

⁴⁰ Žmogaus teisių organizacijos „Privacy International“ (PI) pranešimas: <http://www.privacyinternational.org/survey/phr2003/countries/australia.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-04.

4. 1. 1. Vengrijos Konstitucinio teismo sprendimo ištrauka dėl asmens duomenų ir PIN panaudojimo

1991m. balandžio 13d. Vengrijos Respublikos vardu, remdamasis peticija, kurioje apžvelgiamos galiojančios teisės normos, Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą 15/1991:13⁴¹, kuriame išreiškė nuomonę dėl asmens duomenų bei PIN naudojimo. Šiame skyriuje panagrinėsime priimtą sprendimą. Konstitucinio Teismo nuomone, betikslis ar neaiškiems tikslams skirtas asmeninių duomenų rinkimas ir apdorojimas yra antikonstitucinis. Tokią pat nuomonę Teismas išreiškė ir dėl universalaus ir vieningo PIN neribojamo naudojimo.

Pagal Vengrijos Respublikos Konstitucijos 59 str., kiekvienas turi teisę į savo reputacijos apsaugą, į privatumą, taip pat į būsto neliečiamybę, paslapčių bei duomenų apsaugą. Tenka pastebėti, kad analogiškos nuostatos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra (22 str. apibrėžia teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, tuo pačiu teisę į asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumą)⁴². Tuo tarpu apie duomenų apsaugą tiesiogiai nėra užsimenama.

Vengrijos Konstitucinis Teismas teisę į asmens duomenų apsaugą interpretuoja kaip informatyvią teisę į apsisprendimą, bet ne kaip tradicinę teisę į apsaugą. Todėl teisė į asmens duomenų apsaugą, kaip garantuojama Konstitucijos 59 straipsnyje, reiškia, kad kiekvienas turi teisę apsispręsti dėl savo asmens duomenų atskleidimo bei naudojimo. Taigi, registruojant ir naudojant asmens duomenis reikalingas to žmogaus sutikimas. Visas duomenų apdorojimo ir valdymo procesas turi būti prieinamas kiekvienam, t.y. kiekvienas turi teisę žinoti kas, kada, kur ir koku tikslu naudoja, naudojo ar naudos jo asmens duomenis.

Bet kokia teisinė nuostata neprieštarauja Vengrijos Konstitucijos 59 straipsniui, jeigu yra garantuojama, kad žmogus galės kontroliuoti savo duomenų judėjimą jų apdorojimo metu. Siekiant tinkamo teisės į apsisprendimą įgyvendinimo, turi būti laikomasi tam tikrų sąlygų:

- a) duomenų rinkimo tikslas turi būti aiškiai apibrėžtas. Tai reiškia, kad duomenų rinkimas ir saugojimas be konkretaus tikslo ar neaiškiam panaudojimui ateityje, suprantamas kaip antikonstitucinis veiksmas;
- b) asmens duomenys gali būti perduodami trečiajai šaliai, ne pačiam asmeniui ar duomenų vartotojui tik tuo atveju, jei yra įvykdytos visos duomenų perdavimo sąlygos.

---

⁴¹ Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimo ištrauka (1991m. balandžio 13d. sprendimas 15/1991:13 Dėl asmeninių duomenų ir PIN panaudojimo). <http://www.ceecprivacy.org/htm/91-15.htm>; prisijungimo laikas: 2006-06-07.

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

Apibendrinant, galima teigti, jog disponuojant asmens duomenimis, turi būti laikomasi sekančių reikalavimų:

- a) turi būti aiškus duomenų apdorojimo tikslas;
- b) privalo būti tiksliai apibrėžta apdorojamų duomenų apimtis;
- c) duomenų perdavimo metu turi būti užtikrinta duomenų subjekto teisė į jo duomenų saugumą.

Vengrijoje buvo ilgai svarstoma, ar įvesti bendrą duomenų apdorojimo sistemą. Verta pastebėti, kad ši sistema iš pagrindų įtakoja visų šalies gyventojų su asmens duomenimis susijusias teises. Vengrijoje valstybės gyventojų registre laikomų asmens duomenų (identifikavimo numerio, gyvenamosios vietos duomenų) apimtį buvo pavesta nustatyti Ministrų tarybai (*the Council of Ministers*). Buvo numatyta, kad minėtoji Taryba turės nustatyti detalų duomenų sąrašą, įtraukiamų į gyventojų registrą. Tačiau Konstitucinis Teismas išreiškė tvirtą nuomonę, kad „pagrindiniai asmens identifikavimo duomenys“ nėra pakankamai tiksli sąvoka ir kad tokių įgalinimų suteikimas Tarybai yra antikonstitucinis.

Konstitucinis Teismas taip pat pasisakė dėl universalus ir vieningo asmens identifikavimo kodo naudojimo. PIN naudojimas, kuris yra neribojamas, t.y. PIN paskiriamas visiems piliečiams ir nuolatiniams šalies gyventojams, buvo pripažintas antikonstituciniu. Viename iš teisinių dekretų sakoma, kad PIN turi būti naudojamas kaip identifikatorius kompiuterizuotoje registro sistemoje, kurioje yra ir kitokios asmeninės informacijos. Taip pat PIN turi būti įvestas į oficialius dokumentus ir naudojamas valstybės administraciniuose bei teisiniuose procesuose. Atsižvelgiant į tai, galime teigti, kad PIN turi būti saugomi gyventojų registro kompiuteriuose kaip identifikavimo kodai ir šie PIN turi būti įvesti į valstybės gyventojų registro bylas bei dokumentus. Tačiau išsiginus paaiškėja, kad PIN leidžiama naudoti bet kokiuose oficialiuose dokumentuose. Pastebėtina, kad šie koduoti numeriai yra naudojami įvairiose kompiuterizuoto registro sistemose, t.y. ne tik valstybės gyventojų registre. Todėl pastarojo teisinio dekreto sąlygos yra neaiškios ir nedetaliai apibrėžtos. Taigi, praktikoje pasitaikė atvejų, kai ši sąlyga nesugebėjo nedviprasmiškai apriboti privalomą PIN naudojimą. Problemos aktualumas buvo sąlygotas dar vienos aplinkybės – nebuvo paskirti jokie PIN naudojimo apribojimai ar sąlygos.

Vengrijoje PIN apibrėžiamas kaip universalus daugiavfunkcinis identifikavimo kodas, kuris iš esmės gali būti naudojamas bet kuriame registre. Būtent šiuo apibrėžimu remiantis, Konstitucinis Teismas argumentuoja nagrinėjamą nutarimą. Kita vertus, riboto naudojimo asmeniniai numeriai, skirti gautų duomenų apdorojimui (pvz., pensijos ar sąskaitos numeriai), kelia kitokias duomenų apsaugos problemas. Pagrindinė minėtų numerių teisinė problema yra ta, kad įstatymai draudžia vienam tikslui skirto numerio visuotinį naudojimą.

Neneigiama, kad vieningo asmens identifikavimo kodo reikšmingumas pasireiškia tuo, kad jis leidžia lengvai ir patikimai identifikuoti asmeninius individo duomenis, jis greitai ir techniškai lengvai renkamas, yra pastovus ir nekeičiamas. Todėl asmeninis numeris neatsiejamas nuo bet kokios integruotos asmeninės informacijos saugojimo sistemos. Jo įvedimas tiek Vengrijoje, tiek kitose šalyse, buvo populiarus tarp didelių centrinių duomenų bankų. Be to, vieningas identifikavimo kodas puikiai tinka ieškant informacijos skirtinguose registruose. Jį naudojant, duomenys yra lengvai pasiekiami ir gali būti lengvai patikrinti. Šie techniniai privalumai didina tiek duomenų apdorojimo sistemų, naudojančių identifikavimo numerį, tiek administravimo ir paslaugų operacijų efektyvumą. Pastaroji sistema taip pat taupo laiką ir pinigus tų asmenų, kurie teikia duomenis, nes ji padeda išvengti pakartotino duomenų rinkimo.

Kita vertus, be minėtų PIN sistemos privalumų, yra ir tam tikrų trūkumų. Naudojant PIN sistemą, net ir pagal tam tikrus apribojimus, kyla pavojus asmens teisėms, ypač teisei į informavimo apsisprendimą. Jeigu duomenys gaunami iš įvairių duomenų bazių neinformavus duomenų savininko, tai jam yra užkertamas kelias arba suvaržomos galimybės kontroliuoti savo duomenų judėjimą bei naudojimą. Šis metodas prieštarauja pagrindiniam duomenų apsaugos principui, kad jie turi būti gaunami tik su duomenų savininko žinia. Platus PIN naudojimas kenkia privatumui, nes tapęs plačiai naudojamu, jis gali skverbtis į pačias asmeniškiausias žmogaus gyvenimo sritis. Iš konteksto ištrauktos informacijos sukurtas įvaizdis apie asmenį gali būti iškraipytas. Nežiūrint į tai, duomenų vartotojai darys išvadas remdamiesi būtent šiuo įvaizdžiu ir toliau skleis šią informaciją. Didelė dalis tokios persipynusios informacijos, apie kurią žmogus dažniausiai nieko nežino, paverčia tą asmenį bejėgiu ir kuria nevienodas bendravimo sąlygas. Kai viena šalis nežino, kokią informaciją apie ją turi kita šalis, susidaro žeminanti situacija ir užkertamas kelias laisvam apsisprendimui.

Buvo pastebėta, kad valstybinės institucijos yra ženkliai praplėtusios PIN naudojimo galimybes. Jeigu PIN gali būti naudojamas už administravimo ribų, tai duomenų vartotojai įgyja didesnę galią ne tik su tuo susijusių šalių atžvilgiu, bet ir valstybės atžvilgiu, nes naudodamiesi tokiais duomenimis, jie dar labiau praplečia kontrolės galimybes. Darytina išvada, kad tai kelia didelę grėsmę apsisprendimo teisei bei žmogaus orumui. Neribotas PIN naudojimas galiausiai gali tapti totalitarinės kontrolės įrankiu. PIN sistema kiek prieštarauja teisės į duomenų apsaugą sudedamosioms dalims. Tai reiškia, kad prieštaraujama padalintos informacijos sistemų principui ir pagrindinei taisyklei, kad duomenys turi būti renkami žinant bei sutinkant jų savininkui. Jeigu duomenų apsaugos principai taikomi nuosekliai, tai PIN praranda savo reikšmingumą, kadangi jame esančiais „privalumais“ negalima pasinaudoti.

Šiuo metu egzistuojančių duomenų apdorojimo sistemų atžvilgiu, PIN yra techniškai pažangiausias įrankis patikimam asmens duomenų „surišimui“. Asmens duomenys gali būti susieti su vardu, o prireikus ir papildomomis identifikavimo priemonėmis, pvz., motinos vardu ar gyvenamosios vietos adresu. Turint galvoje šiuolaikines kompiuterio galimybes, tai neturi kelti rimtų problemų. Tačiau asmens duomenys gali keistis (pvz., keičiant pavardę susituokus) ir gali taip atsitikti, kad prireikia daugiau informacijos aiškesniems skirtumams. Be to, kintančios informacijos atžvilgiu (pvz., gyvenamosios vietos adresas) būtinas nuolatinis informacijos atnaujinimas bei kontrolė. Naudojant PIN sistemą yra būtina įvesti specialias garantijas dėl padidėjusios rizikos, kad gali būti pažeistas asmens duomenų apsaugos principas. Jeigu asmens duomenys atnaujinami per centrinę informacijos saugojimo sistemą PIN pagalba, tai duomenų apdorojimo institucija atsakinga už šią operaciją (pvz., gyventojų registras) įgauna svarbiausią poziciją, kuriai reikalingos ypač tikslios garantijų taisyklės.

PIN savo prigimtimi kelia tam tikrą pavojų asmens teisėms. Pagal pirminę valstybės pareigą, pagrindinių teisių apsaugos atžvilgiu bet kokia rizika turi būti sumažinta iki minimumo, t.y. PIN naudojimas turi būti ribojamas apsauginėmis nuostatomis. Tam yra du būdai:

- a) PIN naudojimas turi būti apribojamas tiksliai nustatytais duomenų apdorojimo operacijomis; arba
- b) turi būti numatytos griežtos sąlygos ir kontrolės priemonės priėjimui prie informacijos susijusios su PIN ir prie informacijos saugojimo sistemų, kurios naudoja PIN.

Kita vertus, negalima pamiršti, kad bet kokie vieningo ir universalus kodo apribojimai veda prie pačios kodo esmės praradimo.

Įvairiose šalyse PIN naudojamas skirtingai. Kai kuriose iš jų yra universalūs PIN, kurie netrukdomai atsirado įvedus ir naudojant identifikavimo kodą iš pradžių taikomą tik tam tikrais tikslais. Kaip buvo aptarta ankstesniuose skyriuose šis numeris pradžioje buvo naudojamas gyventojų registravimo (Belgija, Danija, Islandija, Nyderlandai, Norvegija) ir socialinio draudimo (Švedija, Šveicarija) tikslais. Švedų asmeninis numeris, laikomas tipišku universalus asmeninio numerio pavyzdžiu, iš pradžių buvo gimimo liudijimo registracijos numeriu. Kitose šalyse asmeniniai numeriai yra uždrausti arba jie laikomi antikonstituciniais. Portugalijoje 1973m. buvo įsakyta nuo 1975m. įvesti universalų PIN. Tačiau po fašistinio režimo žlugimo 1976m. Konstitucijoje buvo uždraustas asmeninių duomenų saugojimo bazių susiejimas, taip pat buvo draudžiama paskirti vieningą asmeninį numerį piliečiams. Prancūzijoje ir Vokietijoje nuo 1978m. integruotų duomenų saugojimo sistemų ir PIN buvo atsisakyta. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas dar 1969m. paskelbė, kad piliečių registracija ir įrašymas į katalogus, kurie liečia piliečių

asmenybę yra nesuderinami su pagrindine teise į žmogaus orumą, kurios pažeisti negalima netgi anonimiškai renkant duomenis. Taip vadinamas cenzo sprendimas, kuris 1983m. suformulavo teisę į informavimo apsisprendimą, laiko PIN „lemiamu žingsniu“ į asmens profiliavimą, kurio vengti reikėtų ir kitomis informavimo apsisprendimą ribojančiomis priemonėmis.⁴³ Tarp šių dviejų kraštutinybių yra tokios valstybės, kuriose kai kurie asmeniniai numeriai naudojami ne tik pagal savo pirminę paskirtį, tačiau jiems buvo užkirstas kelias tapti universaliais kodais. Taip įvyko Prancūzijoje, kur identifikacijos numeris, skiriamas kiekvienam gimusiam Prancūzijoje nacionalinio ekonominių ir statistinių tyrimų centro, netapo universaliu PIN; panašūs teisiniai suvaržymai buvo skirti ir socialinio draudimo numeriui Kanadoje.

8-ame dešimtmetyje buvo visuotinai pripažinta, kad elektroninis duomenų apdorojimas kelia grėsmę asmenybės autonomiškumui. Nuo to laiko PIN tapo totalios piliečių kontrolės, tik efektyvumo siekimo, žmogaus laikymo daiktu simboliu. Nors PIN yra tik įrankis ir jo vaidmuo gali būti suprastas tik visame duomenų apdorojimo procese, jo įvedimas sukėlė dviejų vertybių sistemų susidūrimą. Iš kilo klausimas, kam teikiama pirmenybė – techninėms galimybėms ar asmens teisėms? Būtent todėl atsirado tikslios teisinės nuostatos dėl PIN naudojimo. Jo naudojimas tapo visuotiniu reikalavimu ir šis procesas prasidėjo netgi tose šalyse, kur PIN jau buvo įvestas prieš tai, kai kilo visuotinis susirūpinimas duomenų apsauga.

Tenka pastebėti, kad netgi duomenų apsaugos pagrindinių principų taikymas riboja PIN naudojimą. Tai reiškia, kad bet kas, norintis atskleisti PIN, turi turėti tam teisinį pagrindą. Tokiam pagrindui nesant, niekas negali patirti žalos neatskleidęs savo PIN. PIN negali susidaryti iš „jautrios“ informacijos (informacijos apie etninę kilmę, religinius įsitikinimus ir t.t.). Taip pat atsiranda reikalavimas, kad identifikavimo numeris neatspindėtų tokios informacijos kaip gimimo data ar vieta. Asmeninio numerio naudojimas turi būti tiksliai nustatytas ir apribotas, jo naudojimas turi būti kontroliuojamas ir stebimas nepriklausomos duomenų apsaugos institucijos. Kita vertus, be šių bendrų reikalavimų, rizika, kurią kelia PIN, turi būti kompensuota atskiromis garantijomis. Pvz., Norvegijoje reikalingas specialus leidimas norint įkurti duomenų ir informacijos saugojimo vienetą veikiančią PIN pagalba, o kai kuriuose informacijos saugojimo daliniuose šio numerio naudojimas yra uždraustas. Registrų veikiančių PIN pagalba susiejimas turi vykti tik pagal griežtas sąlygas ir esant atitinkamam stebėjimui. Šias garantijas įvedė Švedijos duomenų apsaugos biuras (*the Swedish data protection office*). Tokios garantijos susijusios su PIN, galioja ir identifikavimo dokumentams, kurie gali būti naudojami panašiai (asmens tapatybės kortelė, pasas, vairuotojo pažymėjimas).

---

⁴³ Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimo ištrauka (1991m. balandžio 13d. sprendimas 15/1991:13 Dėl asmeninių duomenų ir PIN panaudojimo). <http://www.ceecprivacy.org/hm/91-15.htm>; prisijungimo laikas: 2006-06-07.

Vengrijos Konstitucinis Teismas pasisakė, kad dabartinės PIN nuostatos šalies įstatymuose yra antikonstitucinės, nes PIN leidžiama naudoti neribojamai arba jo naudojimas padarytas privalomu valstybinėms institucijoms, nesuteikiant jokių garantijų prieš pavojus, kuriuos jis kelia. Vengrijos įstatymuose buvo leista suprasti kokią grėsmę PIN kelia tik tuomet, kai nebuvo sugebėta sukontroliuoti šio numerio naudojimo ir PIN besąlygiškai buvo naudojamas tose srityse, kur svarbiausios teisės į duomenų apsaugą buvo nežinomos. Aiškiai apibrėžta buvo tik duomenų savininko teisė žinoti, kaip tvarkomi jo asmens duomenys. Beje, ši teisė niekada nebuvo įgyvendinta praktikoje. Niekada nebuvo iškeltas klausimas kaip reikėtų riboti duomenų naudojimą valstybės administracinėje sistemoje. PIN susižinojimo sąlygos buvo tokios, kurios leido jį naudoti pasinaudojant paslaugomis netgi privačiose sferose. Tokios sąlygos leido susidaryti tokiai situacijai, kai egzistuoja daugybė registruojamųjų PIN pagalba dažnai apie tai net nežinant duomenų savininkui. Niekas negalėjo žinoti kas, kur ir kokią asmeninę informaciją gali susižinoti ar naudoti.

Vengrijos Konstitucinis Teismas pasisakė, kad šalies įstatymai, reglamentuojantys asmens duomenų apsaugą, neatitinka būtinų reikalavimų ir taip nėra užtikrinama teisė į asmens privatumą. Atsižvelgiant į 1974m. įvestą PIN sistemą, 1977m. pakeitus šalies civilinį kodeksą, buvo įvestas pagrindinis reikalavimas, kad joks kompiuterizuotas duomenų apdorojimas negali pažeisti asmens teisių bei buvo numatyta teisė duomenų savininkui pataisyti savo asmens duomenis. Taip pat buvo uždraustas informacijos tiekimas neįgaliesiems asmenims. Tačiau net ir numatytos griežtos taisyklės nesustabdė duomenų naudotojų nuo neteisėtų veiksmų, o taip pat duomenų savininkai nežinojo savo teisių. Buvo apribotos galimybės sužinoti, kuriuose registruose asmens duomenys gali būti įrašyti. Taigi, teisė į duomenų judėjimo priežiūrą buvo tapusi tik iliuzija. Savo ruožtu neegzistavo jokia nepriklausoma duomenų kontrolė ir priežiūra. Tiesa, detalesnės sąlygos asmens duomenų judėjimui ir apsaugai buvo nurodytos, tačiau Konstitucinis Teismas įrodė, kad jos neatitinka konstitucinių reikalavimų. Anksčiau minėtos ir netenkinančios garantijos jokių būdu negalėjo kompensuoti PIN sistemos naudojimo keliamos rizikos. Jokia teisinė nuostata Vengrijos įstatymuose neįvardijo, kokios gi turi būti priemonės skirtos atremti PIN keliamiems pavojams, taip pat nebuvo apibrėžtos sąlygos jo naudojimui. Dėl šių priežasčių, galiojančios teisinės nuostatos dėl PIN naudojimo neatitiko šalies konstitucijos. Buvo pasisakyta, kad prieštaravimas teisei į asmens duomenų apsaugą yra akivaizdus, o neproporcingas ir be pagrindo ribojamas šios teisės tinkamas įgyvendinimas yra antikonstitucinis.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad egzistuoja įstatymų leidėjo pareiga sukurti tokį teisės aktą, kuris atitiktų Konstitucijos reikalavimus, ta apimtimi, kur kalbama apie asmens duomenų ir PIN naudojimą. Įstatymų leidėjas turėjo nuspręsti su kokiais apribojimais įvesti PIN, kuris jau buvo

anuliuotas, naudojimą. Taip pat buvo reikalinga tiksliai apibrėžti apribojimus ir specialios kontrolės priemonės PIN naudojimui. Būtent dėl to, kad teisės aktuose nebuvo numatyta PIN naudojimo apribojimų, Konstitucinis Teismas paskelbė PIN sistemą antikonstitucine. Tačiau tai nereiškia, kad turėjo pakakti bet kokio suvaržymo ar apribojimo, norint paversti PIN naudojimą konstituciniu. Todėl Konstitucinis Teismas apibendrino savo anksčiau išsakytas nuomones dėl apribojimų, pagal kuriuos asmens identifikavimo kodai sutinka su konstitucija. Konstitucinis Teismas nustatė, kad universalus asmeninis identifikavimo numeris savo prigimtimi prieštarauja teisei į informavimo apsisprendimą. Tiksliai tada, kai identifikavimo numeris naudojamas specifiniam duomenų apdorojimui, tai atitinka konstituciją. Įvedant tokius riboto naudojimo asmens numerius, turi būti suteiktos reguliavimo ir kontrolės garantijos, kurios užkirstų kelią šių numerių naudojimui kitiems tikslams ar kituose kontekstuose. Jokia valstybės institucija negali įvesti ir naudoti vienintelio ir vieningo asmens identifikavimo numerio.

Teismas pažymėjo, kad skubus teisės aktų paskelbimas negaliojančiais būtų pateisinamas, kadangi jie buvo sukūrę ir palaikė stipriai antikonstitucinę situaciją, kalbant apie asmens duomenų ir PIN naudojimą. Kita vertus, Konstitucinis Teismas atsižvelgė į tai, kad skubus registrų, sukurtų pagal šias taisykles perorientavimas į asmens identifikavimo sistemą, kuri atitiktų konstituciją, sukurtų pereinamą, tačiau žymų trukdį valstybės administracijos darbe. Be to, Konstitucinis Teismas atsižvelgė į tą faktą, kad šių sistemų reforma jau vyksta, o įstatymas dėl duomenų apsaugos įsigalios numatytu laiku. Tam, kad palengvinti perėjimą prie konstitucinės asmens registravimo sistemos, Konstitucinis Teismas nusprendė, kad tos įstatymo dėl duomenų apsaugos dalys, kuriomis remiantis valstybės gyventojų registras gali atlikti informacijos apdorojimą, kuris būtinas piliečių teisių apsaugai bei administracijos darbui, liks galioti dar kurį laiką. Buvo nuspręsta, kad duomenų paslaugų suteikimas privatiems asmenims gali būti laikinai tęsiamas, jei jie raštu patvirtina tokią teisę. Duomenų suteikimas privatiems asmenims, kurie pareiškia tik teisinius interesus arba negali patvirtinti savo teisių raštu, yra nedelsiant nutraukiamas. Duomenų įgijimo apimtys buvo paliktos galioti dar kurį laiką tuo tikslu, kad palengvinti asmens duomenų teikimo ir panaudojimo reorganizaciją.

Vengrijos Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad aptartos antikonstitucinės situacijos panaikinimas yra visų pareiga, kurie PIN naudojo neteisėtai. Tokią pareigą turėjo tiek valstybiniai, tiek privatūs duomenų naudotojai. Tik valstybinis gyventojų registras turėjo teisę sukurti naujus PIN (iki 1991m. gruodžio 31d.) ir naudoti juos kartu su jau egzistuojančiais PIN. Tai buvo būtina siekiant išlaikyti duomenų bazę nepalietą iki kol įstatymų leidėjas nuspręs dėl gyventojų registro konstitucinio „įpėdinio“. Šis Konstitucinio Teismo sprendimas buvo paskelbtas Vengrijos

Vyriausybės žiniose (*the Hungarian Official Gazette*), pagal Konstitucinio Teismo Dekreto XXXII/1989 41 dalį.

Apibendrinant, darytina išvada, jog Vengrijos Konstitucinis Teismas, išreiškęs nuomonę dėl asmens duomenų ir universalaus bei vieningo PIN neribojamo naudojimo, paskatino atkreipti dėmesį į šias problemas. Teismas asmens duomenų apsaugą interpretavo kaip informatyvią teisę į apsisprendimą, taigi, tapo visuotinai aišku, kad disponuojant asmens duomenimis, yra reikalingas to asmens sutikimas. Tenka pastebėti, kad daugelyje šalių, asmens duomenų apsauga traktuojama kaip tradicinė teisė į apsaugą, ir būtent todėl kyla nesklandumai šioje srityje (t.y. nėra apsisprendžiama ar kiekvienu atveju yra būtinas asmens sutikimas disponuoti jo asmens duomenimis).

Teisė į apsisprendimą įgyvendinama tinkamai, jei laikomasi sekančių sąlygų: yra aiškiai apibrėžtas duomenų apdorojimo tikslas bei duomenų apimtis; ir duomenų perdavimo metu yra užtikrinama subjekto teisė į jo duomenų saugumą. Kuo aiškiau nusakomos pastarosios sąlygos, tuo tinkamiau yra įgyvendinama teisė į apsisprendimą.

Kadangi Vengrijoje PIN apibrėžiamas kaip universalus daugiafunkcinis identifikatorius, iš esmės jis gali būti naudojamas bet kuriame registre. Buvo pripažinta, kad vieningo asmens identifikavimo numerio naudojimas yra patogus ir praktiškas (jis greitai ir lengvai renkamas, leidžia lengvai ir greitai identifikuoti individą). Tačiau platus PIN naudojimas kenkia privatumui, nes tapęs plačiai naudojamu, jis gali skverbtis į pačias asmeniškiausias žmogaus gyvenimo sritis. Konstitucinio Teismo buvo teisingai pastebėta, kad neribotas PIN naudojimas gali tapti totalitarinės kontrolės įrankiu. Kita vertus, PIN yra pažangiausias „įrankis“, patikimam asmens duomenų susiejimui. Svarbiausia, kad kiekvienoje šalyje būtų sukurtas toks teisės aktas, kuris atitiktų šalies įstatymus ta apimtimi, kur kalbama apie asmens duomenų ir PIN naudojimą.

4. 2. Asmens kodo panaudojimo pavojus individui ir kiti rizikingi veiksniai Lietuvoje

Vis spartėjantis asmens kodo naudojimas ir jo pagrįstumas neveltui kelia didelį susirūpinimą žmogaus teisių apsaugos požiūriu. Kaip teigiama Žmogaus teisių stebėjimo instituto paruoštoje informacinėje medžiagoje, nors asmens kodo paskirtis yra identifikuoti ir autentifikuoti asmenis, tačiau jame slypi su asmeniu susijusi privati informacija (lytis bei gimimo data), kurios naudojimas yra, tiksliau – turėtų būti – apribotas iki minimumo. Deja, praktika rodo, kad asmens duomenų apsauga, kurios užtikrinimu Lietuvoje rūpinasi Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, iš dalies netenka savo prasmės ir reikšmės, kai pagrindiniai asmens tapatybės identifikatoriai – vardas, pavardė ir asmens kodas (taip pat pareigos, adresas, turimo turto dydis, pobūdis) – išplatinami per

visuomenės informavimo priemonės⁴⁴. Tarkim, duomenis (akcininkų ar dalininkų vardus ir pavardes, asmens kodus) apie viešosios informacijos rengėją, platintoją ir jo savininką numatyta skelbti „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“⁴⁵; viešai skelbiamų asmenų kodų galima rasti ir kituose teisės aktuose⁴⁶. Asmens kodą buvo įprasta įrašyti įvairių profesijų (pvz. pardavėjų) darbo, tarnybiniuose pažymėjimuose, naudoti kituose su darbine veikla susijusiuose santykiuose (pvz. vidaus vežėjo asmens kodas nurodomas krovinio važtaraščiuose). Tiesa, dabar tokia praktika nenaudotina.

Asmens kortelė su privačia informacija taip pat gali būti pamesta arba pavogta. Bet kokiu atveju, viešas asmens kodo naudojimas suteikia nevaržomą galimybę prieiti prie daugelio asmenų asmens duomenų. Tokiu būdu yra įsiterpiama į individo privatų gyvenimą. Teisės į privataus gyvenimą pažeidimas gali pasireikšti ir per tam tikrų teisių įgyvendinimą. Pavyzdžiui, 2001-2002m. vartotojams pradėjus masiškai atsisakinėti AB „Lietuvos telekomas“ teikiamų paslaugų, bendrovė paskelbė akciją, kad per tam tikrą laiko tarpą persigalvojušiemis vartotojams paslaugų teikimą atnaujins už simbolinį mokestį; tereikia paskambinti (t.y. išreikšti valią) ir pasakyti vardą, pavardę, asmens kodą (t.y. identifikuoti save)⁴⁷. Pasitaikė atveju, kad nesąžiningi nuomininkai, remdamiesi informacija apie nuomotojus iš nuomos sutarčių, pasinaudojo šia akcija ir paliko nieko blogo neįtariančius nuomotojus skendėti skolose AB „Lietuvos Telekomas“ už suteiktas ryšio paslaugas, kurių, kaip nuomotojai manė, jie jau seniai yra atsisakę. Užsienio šalyse taip pat pasitaiko atveju, kai asmens identitetas pasisavinamas, siekiant pasinaudoti pvz. socialinės paramos sistema arba neteisėtai gauti kitą naudą. Visuotinai pripažįstama, kad pernelyg dažnas reikalavimas atskleisti privačią informaciją sukelia pažeidžiamumo jausmą – žmonės jaučiasi nesaugiai ir nepatogiai.

Verta pastebėti, jog ir asmens kodo panaudojimo srityje galioja taisyklė, kad priemonės naudojamos norimam tikslui pasiekti, turi būti adekvačios, t.y. proporcingos. Šiuo atveju, nustatant

---

⁴⁴ Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga:

<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatuma%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf> ; prisijungimo laikas 2006-08-17.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas Nr.382 „Dėl duomenų apie viešosios informacijos rengėjus, platintojus ir jų savininkus pateikimo bei šių duomenų skelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ tvarkos patvirtinimo // Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3572.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 306 „Dėl leidimo dirbti pareigūnu kitos valstybės valstybinėje tarnyboje“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 23-862.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 870 „Dėl uždarnosios akcinės bendrovės „Vyturio“ leidyklos likvidavimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 62-2260.

Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos informacija // Valstybės žinių priedas „Informaciniai pranešimai“. 2004, Nr. 18. Pateiktoje informacijoje, nurodomi 337 mokesčių mokėtojų – ūkininkų – kodai, kurie sutampa su jų asmens kodu.

⁴⁷ Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga:

<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatuma%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf> ; prisijungimo laikas 2006-08-17.

reikalavimą pateikti asmens kodą, ne visuomet yra atsižvelgiama į asmens duomenų rinkimo tikslą (tarkim, ar siekiama patvirtinti asmens tapatybę, kad nebūtų supainiotas su kitu asmeniu, ar tik išsiaiškinti asmens amžių). Kaip buvo pastebėta Žmogaus teisių stebėjimo instituto, proporcingumo principas nepažeidžiamas, kai asmens kodą prašoma nurodyti tokiuose dokumentuose: įvairius juridinius faktus patvirtinančiuose dokumentuose (pvz., gimimą, globą, įvaikinimą, teisės suteikimą, kai kuriuos susitarimus). Taip pat nėra prasilenkiama su proporcingumo principu, kai asmens kodą prašoma nurodyti asmens tapatybę, išsilavinimą patvirtinančiuose dokumentuose, buhalterinės apskaitos bei finansiniuose dokumentuose, kelionės dokumentuose, medicininiuose dokumentuose, teisėsaugos institucijų ir teismų veikloje naudojamuose procesiniuose dokumentuose (tačiau tik tiek, kiek tai susiję su teisių pažeidimu), taip pat atitinkamose duomenų bazėse⁴⁸.

Aptarsime kokiais atvejais asmens kodo naudojimas yra abejotinas. Neretai asmens kodą prašoma nurodyti teikiant paraiškas, prašymus, skundus, peticijas, išvadas, pildant žiniaraščius, charakteristikas, anketas, surašant aktus, protokolus, vertinimus. Be asmens kodo pateikimo galima būtų apsieti sudarant programas, sutartis, planus, sąrašus, lenteles, siunčiant pranešimus, siūlymus, įspėjimus, priimant sprendimus, balsuojant raštu, pasirašant rinkimų lapę, išduodant pažymą, leidimus, bilietus, pažymėjimus⁴⁹, leidžiant Vyriausybės nutarimus, „Valstybės žinių“ priedą „Informaciniai pranešimai“. Tenka pastebėti, kad kol kas Lietuvoje teismų praktikos dėl asmens kodo perteklinio naudojimo yra gana mažai. Visgi, keletas pavyzdžių yra. „Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija gavo pareiškėjo Augusto Čičelio pranešimą, dėl duomenų subjekto teisių pažeidimo, kuriame nurodė, kad 2005-07-14 grąžinant prekę (batus) UAB „Armitana“ priklausančioje parduotuvėje „Reno“, be kitų duomenų, prašyme dėl defektuotų prekių grąžinimo buvo pareikalauta pateikti ir asmens kodą (b. l. 5, 6)⁵⁰. 2005m. spalio 27d. Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas priėmė nutarimą, kuriame pasisakė, kad pareiškėjo asmens kodas buvo

---

⁴⁸ Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga:

<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatuma%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf> ; prisijungimo laikas 2006-08-17.

⁴⁹ P vz. Žemės ūkio ministro įsakyme „Dėl gyvulio sėklinimo pažymėjimo“ buvo numatyta, kad gyvulio sėklinimo pažymėjime turi būti įrašomas gyvulio laikytojo kodas (nurodytas centrinėje duomenų bazėje (...) nesant šio kodo, rašomas fizinio asmens asmens kodas iš paso.). Žr. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 116 „Dėl gyvulio sėklinimo pažymėjimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 31-874.

Tiesa, vėliau buvo išleistas naujas Žemės ūkio ministro įsakymas, kuris panaikino nuostatą, jog būtina nurodyti asmens kodą (palikta nuostata, nurodanti, kad turi būti nurodomas kodas, nurodytas VĮ Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centro sukurtoje centrinėje duomenų bazėje). Žr. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-515 „Dėl gyvulio sėklinimo pažymėjimo ir apskaitos“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 132-4770.

Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 199 „Dėl purkštuvų tikrinimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 55-1967. Šiame įsakyme numatoma, kad purkštovo pažymėjime nurodomas jo savininko asmens kodas.

⁵⁰ 2005m. spalio 27d. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo administracinė byla pagal Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos skundą dėl UAB „Armitana“ veiksmų, byla Nr. A11-02946-503/2005.

naudojamas kaip perteklinis duomuo. Ta pati Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, 2004m. rugpjūčio 2d. surašė administracinio teisės pažeidimo protokolą UAB „Sarma“ direktoriui. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas apeliaciniame skunde pasisakė, kad „asmens identifikavimas, kiek tai yra būtina UAB „Sarma“ vykdant lojalumo programą, yra galimas ir pagal kitus duomenis. Lojalumo taškų skaičiavimas [...], ir kiti veiksmai gali būti atliekami ir nežinant bei netvarkant [...] asmens kodo“⁵¹. Kaip matome Lietuvos teismai yra išreiškę savo poziciją dėl perteklinio asmens kodo naudojimo. Taigi, galima daryti prielaidą, kad jei ateityje dėl panašių pažeidimų būtų skundžiamasi Žmogaus teisių teismui, Lietuva galėtų pateikti pavyzdžius, kaip visgi buvo stengiamasi paisyti, kad asmens kodas nebūtų naudojamas abejotinais tikslais arba neproporcingai siekiamam tikslui. Manytume, kad pastaroji Lietuvos teismų praktika yra pagirtina.

Jeigu asmens amžiui nustatyti pakanka gimimo metų, asmens kodo naudojimas pripažįstamas kaip nepagrįstas arba daugiau nepagrįstas negu pagrįstas. Tokias atvejis, kai asmens tapatybę galima nustatyti remiantis tam tikrais asmens tapatybę ar tam tikrą teisinį statusą patvirtinančio dokumento rekvizitais (numeriu, tipu, serija, išdavimo vieta, data, galiojimo laiku, išdavusia institucija), asmens kodo naudojimas taip pat pripažįstamas nepagrįstu. Kaip pavyzdį galime pateikti studentų identifikavimo tvarką. Studijų laikotarpiu visi studentai gali būti identifikuoti pagal studento pažymėjimo numerį (pastarasis numeris naudojamas skaityklose, skelbiant įvertinimų rezultatus). Panaudoti studento pažymėjimo numerį būtų galima sudarant sutartis su atitinkama mokykla ar fondu. Ne išimtis yra ir bibliotekų lankytojai – jiems suteikiamas skaitytojo numeris. Sveikatos apsaugos įstaigų medicininuose dokumentuose nurodomas pacientų numeris. Žmogaus teisių stebėjimo instituto paruoštoje informacinėje medžiagoje pastebėta, kad gana sveikintinas žingsnis būtų, jei pasitaikytų daugiau atvejų, kai tiesioginiai asmens identifikatoriai prieš juos naudojant būtų modifikuojami, pakeičiami užkoduotais. Tarkim, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos įsakyme „Dėl geros klinikinės praktikos taisyklių“, skubiamame pranešime ir po jo sekusioje ataskaitoje tiriamieji žymimi specialiais jiems skiriamais kodo numeriais, o ne pavardėmis, asmens kodais ir adresais⁵².

Lietuvoje asmens paiešką lengviausia atlikti pagal jo asmens kodą, kadangi taip yra suformuotos dauguma informacinių duomenų bazių. Jeigu asmens kodas naudojamas institucijų tarnautojų – kaip pagrindinis identifikatorius, galime teigti, jog tai yra pagrįstas jo naudojimas. Tačiau yra rizikinga asmens kodo naudojimą perleisti į bet kurio fizinio asmens rankas. Kaip

⁵¹ 2004m. lapkričio 26d. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla pagal Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos skundą dėl UAB „Sarma“ veiksmų, byla Nr. N(12)-1483-0439.

⁵² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas Nr. 320 „Dėl geros klinikinės praktikos taisyklių“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 57-1608.

negatyvų pavyzdį pateiksime Centrinės hipotekos įstaigos paslauga, nuo 2004m. birželio 1d. teikti Vedybų sutarčių ir Sutarčių registrų duomenis Internetu⁵³. Vedybų sutarčių registro duomenys teikiami pagal asmens (pirkėjo) kodą, o jeigu asmuo neregistruotas Lietuvos Respublikoje fizinius asmenis registruojančiame valstybės registre – pagal asmens vardą, pavardę ir gimimo datą⁵⁴.

4. 3. Asmens kodo panaudojimo privalumai

Kiekvienoje valstybėje buvo ir išlieka svarbu sukurti tinkamą sistemą ir tikslias priemones, kad būtų galima efektyviai identifikuoti prekių ir paslaugų gavėjus. Nuolatinis gyventojų skaičiaus didėjimas neišvengiamai padidino administruojamų žmonių skaičių, kuris savo ruožtu padidino ir administravimo našta. Taigi, laikui bėgant tapo būtina sukurti racionalius gyventojų registrus. Kiekviena valstybė veikia kaip „aprūpintoja“, kai rūpinasi socialinio draudimo sistemos efektyvumu, kai sukuria ir administruoja švietimo sveikatos apsaugos sistemą ir pan. Tuo pačiu kiekviena valstybė yra ir „kontrolierė“, kai kalbama apie policijos pajėgas, kalėjimų sistemą, mokesčių rinkimus, verslo kontrolę ir pan. Darytina išvada, kad tokioje, vis sudėtingesnėje situacijoje, unikalaus identifikatoriaus suteikimas kiekvienam gyventojui ženkliai palengvina tokio administravimo kontrolę bei reguliavimą. Be abejo, jei nėra peržengiamos valstybės jurisdikcijos ribos. Kyla klausimas – kokiais būdais galima pasiekti efektyvų administravimą? Sprendimų variantai yra keli: turi būti įvedamas arba daugiafunkcinis identifikatorius, arba specifinio konteksto identifikatorius. Skirtingose valstybėse yra skirtingi identifikatoriai (tai aptarta ankstesniuose skyriuose). Praktiškai visose šalyse elektroninis duomenų apdorojimas atsirado vėliau nei buvo sukurti ir pradėti naudoti individų identifikatoriai bei gyventojų registrai. Naujų technologijų pasirodymas be jokios abejonės atnešė dar daugiau naudos identifikatorių naudojime bei jų administravime.

Daugelyje šalių vyrauja nuostata, kad įvedus identifikatorius, yra patiriama mažiau išlaidų siekiant administravimo efektyvumo. Pavyzdžiui, kuomet Portugalijoje, 1979m. lapkričio 30d. teisiniu dekretu buvo įvestas mokėtojo fiskalinis numeris iš anksto buvo numatyta, kad tai atneš tam tikrą administracinį pelną (ir tas pelnas turės būti gautas iš identifikatorių naudojimo). Šiuo atveju, naujai įvestas identifikatorius turėjo užtikrinti greitą ir tikslų mokesčių mokėtojo identifikavimą,

---

⁵³ Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos informacija:

<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=10121>; prisijungimo laikas: 2006-09-04.

⁵⁴ Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga:

<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatumu%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf>; prisijungimo laikas 2006-08-17.

veiksmingesnę finansinių įsipareigojimų priežiūrą. Taip pat tai turėjo supaprastinti sąryšį tarp mokesčių mokėtojo ir valdžios. Jungtinėje Karalystėje 1984m. taip pat buvo priimtas Duomenų apsaugos įstatymo projektas, kuriame buvo pripažinta vieningo identifikatoriaus vertė.

Pateiksime dar kelis pavyzdžius, kodėl valstybėms teko pripažinti, kad nepaisant visų neigiamų pusių, yra naudinga įsivesti tam tikrus identifikatorius. Jeigu kiekvienam gyventojui būtų suteiktas unikalus identifikatorius ir visi vartotojai naudotų jį tik tam tikriems tikslams, bendros vartotojų išlaidos ženkliai sumažėtų. Taip pat yra labai patogiu, kai tvarkant įvairius savo reikalus, nebereikia atsiminti savo identifikatoriaus.

Daugelyje šalių žmonėms yra duodami tokie patys vardai dėl įvairių priežasčių – iš dalies todėl, kad mažėja naudojamų vardų skaičius, taip pat todėl, kad tam tikri vardai tampa madingi. Taigi, siekiant išvengti galimos dviprasmybės identifikuojant individą, priskirtų identifikatorių sistema yra pati geriausia išeitis. Ši sistema taip pat prisideda prie tikslaus individų identifikavimo, užtikrinant asmeninės informacijos saugomos kompiuteriuose tikslumą. Pabrėžtina, kad vardas ir pavardė yra visiškai netinkami siekiant išvengti dviprasmybės identifikuojant individą, ypač tais atvejais, kai identifikacija turi finansines pasekmes (pvz., išmokant atlyginimą, sudarant nepatikimų skolininkų sąrašus ir pan.) ar visuomeninį atgarsį (pvz., darant įrašus policijoje).

Kitas požiūris dėl PIN sistemos naudojimo privalumų, remiasi tam tikra kontrole ir informacijos, kurią pateikia individai apie save, patikrinimu. Siekdamas gauti kompensacijas, pašalpas ar socialinį draudimą, individas pateikia atitinkamoms institucijoms duomenis apie save. Ir tik dėl to, kad informacija apie individą yra saugoma keliose skirtingose administracinėse bylose, tai leidžia patikrinti pateiktos informacijos teisingumą bei tikslumą. Universalus identifikatorius ir elektroninio duomenų apdorojimo sistema žymiai palengvina tikrinimo procesą. Tarkim, žmogus kreipiasi dėl mokslo stipendijos į tam tikrą struktūrą ir pateikia informaciją apie savo finansinę padėtį, tam kad įrodytų savo tinkamumą gauti stipendijai. Dėka priimto vieno identifikatoriaus, įmanoma patikrinti pateiktą informaciją (susižinant apie asmens turtinę padėtį ir pan.), tuo pačiu kovojant su galimomis apgavystėmis. Būtent šis aspektas taip pat patvirtina vieningo identifikatoriaus egzistavimo naudą.

4. 4. Asmens kodo įvedimo ir naudojimo teisinės garantijos

Nei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, nei Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108)⁵⁵, nenumato jokių specialių nuorodų dėl PIN. Tačiau abi sutartys turi tam tikrą sąsają su PIN naudojimu. Būtent 1981m. priimta konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu⁵⁶ daug dėmesio skiria asmens duomenų apsaugai. Pagal šią Konvenciją asmens duomenys – tai informacija apie nustatytos tapatybės asmenį arba asmenį, kurio tapatybę galima nustatyti.

1950m. priėmus Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (EŽTK) ir 8 straipsnyje įtvirtinus asmens teisę į privatumą, buvo padėti pagrindai asmens duomenų apsaugai. Pagrindinis Konvencijos tikslas yra ginti žmogaus asmeninį gyvenimą, ypač teisę į privatumą. Neretai klaidingai yra traktuojama, kad EŽTK 8str., reglamentuojantis kiekvieno teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas⁵⁷, apima visas duomenų apsaugos problemas. Svarbu pažymėti, kad PIN tik tam tikromis aplinkybėmis gali sukelti problemas, minimas EŽTK 8 straipsnyje. Manytume, kad pagal šią konvenciją valstybės turi pozityvias pareigas imtis priemonių, kad būtų priimti atitinkami įstatymai, ir kad jų būtų laikomasi. Tokiu būdu galima užtikrinti Konvencijoje garantuojamas teises. Deja, ne visose šalyse šių pozityvių pareigų yra laikomasi tinkamai.

Tuo tarpu Konvencijoje dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) pagrindiniai įvardinti principai yra naudojami kaip kontrolės matas, tarp kurių gali būti ir PIN. Pabrėžtina, kad PIN yra tiesiogiai susijęs su asmeninių duomenų apdorojimu. Netgi serijinis numeris, priskirtinas individui (kuris iš esmės nėra labai svarbus), gali sudaryti sąlygas susipažinti su taip vadinama „jautria“ individo informacija. Toks požiūris susiformuoja, kai PIN traktuojamas kaip asmeninės informacijos dalis, susijusi su asmeninių duomenų bylomis, arba kaip pagrindinė priemonė visame duomenų apdorojime.

Nagrinėjant Konvenciją dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108), būtina pastebėti, kad čia paminėtas asmeninių duomenų apibrėžimas,

---

⁵⁵ Konvencija „Dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 32-1059.

⁵⁶ 2000 m. vasario 11 d. Lietuva pasirašė 1981 m. Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108). 2001 m. vasario 20 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą dėl konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) su Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtomis pataisomis ratifikavimo // Valstybės žinios. 2001, Nr. IX-189. 2001m. Lietuva pasirašė Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2001 m. gegužės 23d. priimtą Konvencijos ETS Nr. 108 papildomą protokolą dėl priežiūros institucijų ir duomenų srautų, kertančių valstybės sienas (Valstybės žinios. 2001, Nr. 36-1187).

⁵⁷ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016.

apima ir PIN. Bendra prasme duomenų valdytojai iš duomenų subjektų PIN turėtų susižinoti sąžiningais ir teisėtais būdais, pagal visus Konvencijos reikalavimus. Tai reiškia, kad norint iš asmens pareikalauti PIN yra būtina teisėto reikalavimo teisė. Jeigu tokios reikalavimo teisės nėra, tuomet turi būti gautas laisvas asmens sutikimas suteikti apie save duomenis, be abejojimo, prieš tai suteikęs jam visą reikalingą informaciją. PIN turi būti naudojamas tik įstatyme apibrėžtais tikslais.

Derėtų pastebėti, kad PIN neturėtų būti sudarytas iš per daug asmeninės informacijos. Tuo tarpu Lietuvoje, asmens kodas sudaromas iš skaitmenų, kurie žymi asmens lytį ir gimimo metus – tai jau leidžia manyti, kad asmens kodas suteikia pernelyg išsamią informaciją apie jo turėtoją (ypač tais atvejais, kai asmens kodas naudojamas tik asmens tapatybei nustatyti). Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) taip pat numato, kad PIN turi atspindėti pokyčius savininko gyvenime ir tuo pačiu turi būti tikslus. PIN neturėtų atskleisti itin „jautrios“ informacijos (Konvencijos 6 str.), t.y. asmens duomenys apie rasinę kilmę, politines pažiūras ir religinius įsitikinimus⁵⁸. Į ypatingųjų duomenų sampratą patenka ir asmens duomenys apie sveikatą bei intymų gyvenimą, taip pat duomenys apie asmens teistumą. PIN turi būti apsaugotas nuo neteisėto naudojimo ar atskleidimo trečiajam šaliai, t.y. turi būti imamasi tinkamų apsaugos priemonių, kurios tyčia ar netyčia neleistų sunaikinti, prarasti, neleistinais palikti duomenis prieinamus (Konvencijos 7 str.). PIN savininkas turi teisę prieiti prie duomenų, juos ištaisyti ar sunaikinti, jei jie yra koduotame PIN.

Apibendrinant visas asmens kodo įvedimo ir naudojimo teisinės garantijas, reikėtų atkreipti dėmesį į kartinį principą, kad įvedant ar naudojant tokį numerį, turi būti sukuriama adekvačios garantijos. Iš pradžių identifikacijos numeris iš esmės buvo sukurtas socialiniam kontekstui, tačiau plečiantis jo panaudojimui, jis gali greitai tapti visiems tikslams naudojamu numeriu. Toks visiems tikslams skirtas numeris neturėtų būti sukuriama užšifruotai. Tai reiškia, kad informacija esanti jame turėtų būti lengvai suprantama ir neperdėta.

Kalbant apie garantijas, numatytas skirtingų šalių nacionaliniuose įstatymuose, pastebėtina, kad duomenų apsaugos įstatymuose tiesiogiai ar netiesiogiai numatoma sąsaja tarp asmens duomenų apsaugos ir PIN įvedimo ir naudojimo. Pavyzdžiui, Prancūzijos 1978m. sausio 6d. įstatymas numato, kad nacionalinio identifikavimo naudojimas yra leistinas tik tokį leidimą gavus iš valstybės tarybos (*Conseil d'Etat*). Danijoje duomenų apsaugos įstatymas leidžia saugoti PIN privačioms organizacijoms, jei tai leidžia įstatymai ir individas davė sutikimą. Atkreiptinas dėmesys, kad

---

⁵⁸ Konvencija „Dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 32-1059.

asmens sutikimas yra būtinas visais atvejais, jei yra disponuojama jo asmens kodu (skirtingai nei kai kuriose kitose šalyse).

Sąsaja tarp duomenų apsaugos ir PIN egzistuoja net tada, kai duomenų apsaugos institucijos neturi kompetencijos kištis į situacijas, kai PIN naudojimas sukelia atitinkamas saugumo problemas. PIN panaudojimo griežtą kontrolę buvo bandyta įvesti Austrijoje, Islandijoje, Liuksemburge, Švedijoje. Pastarojoje šalyje, prieš atliekant tam tikrą duomenų grupavimą, yra būtina gauti Duomenų inspekcijos tarybos leidimą. Ši taryba gali nurodyti, kaip PIN turėtų būti naudojamas dokumentuose, taip pat ji gali apskritai uždrausti jį naudoti. Jeigu tam tikra asociacija nusprendžia, kad reikėtų užregistruoti savo narių PIN, individas turi būti pasirengęs narystės netekimui, jei jis atsisako pateikti informaciją apie PIN. Tačiau jei PIN atskleidimas pripažįstamas nepagrįsta sąlyga, tai Švedijos Duomenų inspekcijos taryba gali uždrausti PIN registraciją. Tuo tarpu Kanadoje ar Jungtinėje Karalystėje kompetentingi duomenų apsaugos organai yra netgi pasirengę leisti į politines diskusijas dėl PIN įvedimo ar naudojimo.

Kaip gi yra tose šalyse, kur nėra vieningo duomenų apsaugos įstatymo? Tokiu atveju vis vien egzistuoja kompetentinga institucija, kuri gali nustatyti taisykles PIN naudojimui. Pavyzdžiui, Belgijoje yra patariamasis konsultacinis komitetas, sprendžiantis privatų gyvenimą įtakojančius klausimus. Nors šio komiteto įsikišimas siekiant reguliuoti PIN naudojimą ir nepadare lemiamos įtakos galutiniams sprendimams, tačiau jis buvo apsiėmęs reguliuoti PIN įvedimo ir naudojimo klausimus.

Šalyse kur yra priimti įstatymai, reguliuojantys gyventojų registrus (Danija, Norvegija, Nyderlandai), tie patys įstatymai numato specifines garantijas dėl PIN naudojimo. Analogiška situacija yra ir šalyse, kur PIN buvo įvesti specifiniams tikslams (Portugalija, Šveicarija). Minėtų šalių įstatymuose numatoma, kad kai visuomeninė valdžia tvarko reikalus, susijusius su asmens identifikavimo kodais, privatus asmens gyvenimas bet koku atveju turi būti gerbiamas.

5. ASMENS KODO PANAUDOJIMO PROBLEMOS, GALIMI PASIŪLYMAI JOMS SPRĘSTI

Kaip rodo praktika, nė vienoje šalyje PIN įvedimas ir naudojimas nėra neutrali tema. Tai daug diskusijų sukeliantis klausimas ir šalyse, kuriose yra plati PIN panaudojimo praktika, ir šalyse, kuriose universalus PIN įvedimui yra intensyviai priešinamasi. Abiem atvejais, diskusijoje yra labai svarbūs du faktoriai – tai yra kaina (duomenų apsaugos ir privatumo atžvilgiu) bei nauda (duomenų administravimo efektyvumo padidėjimo atžvilgiu ir mažesnių ekonominių išlaidų atžvilgiu (kurių priežastis – PIN naudojimas)). Šiuos minėtus du faktorius ir panagrinėsime šiame skyriuje.

5. 1. Asmens kodo panaudojimo problemų faktoriai ir jų analizė

Tose šalyse, kur PIN panaudojimo sistema jau veikia, turėtų būti įvesti apribojimai, siekiant būtino balanso tarp privatumo ir administravimo efektyvumo. Tokie apribojimai turėtų įgauti teisinės kontrolės statusą, už kurį būtų atsakingos nepriklausomos institucijos (tarkim, duomenų apsaugos institucijos). Taip pat teisinę kontrolę gali užtikrinti įstatymai, reguliuojantys PIN panaudojimą. Duomenų apsaugos įstatymai gali tiksliai nusakyti kontrolės taisykles, kaip turi būti įvedamas ir naudojamas PIN. Tai yra priimtina ir veikia daugelyje šalių. Jeigu įstatymai neapibrėžia PIN naudojimo, tuomet turi veikti kompetentinga institucija šiems klausimams spręsti. Kadangi asmeniniai duomenys gali būti renkami, saugomi ir naudojami remiantis PIN, tai PIN naudojimas žymiai palengvina duomenų grupavimą, tuo pačiu PIN gali tiesiog konstatuoti asmens duomenų buvimą. Duomenų apsaugos valdžia turi atitinkamą kompetenciją kontroliuoti PIN panaudojimo būdus.

Tuo tarpu šalyse, kur universalūs ir daugiafunkciniai PIN jau naudojami arba jų veikimas yra svarstomas, būtinos atitinkamos teisinės garantijos. Pirmiausia jos turi būti užtikrintos įstatymuose, t.y. jos turi būti tiksliai jose apibrėžtos. Jeigu įstatyminio pagrindo reikalauti iš individo atskleisti savo PIN nėra, tuomet jam privalu paaiškinti, kad jis gali laisvai pasirinkti – atskleisti ar ne, savo identifikacijos numerį. Visuotinai manoma, kad šis principas turėtų būti įtrauktas į įstatymus, reguliuojančius PIN įvedimą ir naudojimą.

Specifinio konteksto PIN neturėtų būti naudojamas ne pagal savo pirminę paskirtį, t.y. būtinos garantijos, kad jis nebus naudojamas plačiai visuose kontekstuose. Kaip buvo minėta anksčiau, jei nėra įstatyminio pagrindo, individas neprivalo atskleisti savo PIN tam neskirtame

kontekste, taip pat jis neturi patirti jokios žalos. Bet koks nepagrįstas reikalavimas atskleisti PIN, turi būti laikomas neteisėtu.

Atkreiptinas dėmesys, kad PIN pagalba grupuojant tam tikrus duomenis, tam reikalingas ypatingas dėmesys ir speciali kontrolė (siekiant išvengti pernelyg didelio valdžios įsikišimo). Bet kokios aplinkybės, kuriomis gali būti atliekamas duomenų grupavimas panaudojant PIN, turi būti žinomos iš anksto ir jas turi lydėti skaidrumas. Pabrėžtina, kad tam vis tiek reikalingi teisiniai įgaliojimai (pavyzdžiui, duomenų apsaugos valdžios pritarimas ir pan.).

PIN būdamas individo identifikatoriumi tuo pačiu konstatuoja jo asmeninę informaciją. Taigi, tampa svarbu, jog toji asmeninė informacija būtų kokybiška. Šis informacijos kokybiškumo faktorius pastebimas kalbant apie duomenų apsaugos valdžios kompetenciją kontroliuojant PIN naudojimą visuomeniniuose ir privačiuose sektoriuose. Individas turi teisę pakoreguoti PIN sudėtį, jei jis jau nebeatspindi savininko statuso arba tikrosios situacijos. Pavyzdžiui, jei PIN atspindi šeimyninę padėtį arba pilietybę, savininkui turėtų būti leista pakeisti savo PIN, jei jis pakeičia pilietybę, susituokia, išsiskiria ar tampa našliu (-e). Kita vertus, PIN negalima sudaryti iš informacijos, kuri atskleistų „jautrią“ informaciją apie jo turėtoją (tarkim, tautybę, etninę kilmę ir pan.). Jeigu PIN pagrindą sudaro asmeninė informacija, ji neturėtų būti perdėta ar neproporcinga PIN naudojimui – geriausia būtų, jei sudarant PIN būtų naudojami serijiniai numeriai, neatskleidžiantys jokios svarbios informacijos apie PIN turėtoją.

Svarbu, kad PIN būtų sudaromas taip, kad savininkui būtų lengvai suprantamas. Jis neturėtų būti sudaromas iš koduotos informacijos ir taip, kad nebūtų įmanoma suprasti skaitmenų ar raidžių reikšmės. Taip pat individai turėtų būti tinkamai informuoti, kaip apsaugoti savo PIN nuo trečiosios šalies neteisėto įsikišimo. Visų šalių duomenų apsaugos politikos kūrėjai bei duomenų apsaugos valdžia turėtų atkreipti dėmesį, kad viešos diskusijos visuomet veda link teisingo sprendimo, kaip geriausia rasti pusiausvyrą tarp privatumo apsaugos užtikrinimo ir naudos, gaunamos plačiai naudojant asmens identifikatorius.

Išvados

1. Asmens identifikavimo numeris (*the Personal Identification Number*) (toliau – PIN) – tai unikalus būdas identifikuoti individą. Pagal tai, koks PIN (universalus daugiavfunkcinis ar specifinio konteksto) naudojamas užsienio šalių praktikoje, skiriasi ir jo panaudojimo tikslas bei saugumo garantijos.

2. Visuomenėje paplitus kompiuterinių sistemų naudojimui, individų identifikatorių atsiradimas ir naudojimas sukėlė problemas duomenų apsaugos politikai. Siekiant išvengti neigiamų šio reiškinio padarinių, būtina užtikrinti atitinkamo lygio asmens identifikavimo kodų naudojimo saugumo garantijas. Viena iš asmens kodo naudojimo saugumo garantijų – apriboti PIN naudojimą elektroniniame duomenų apdorojime.

3. Šalys, naudodamos specifinio konteksto PIN (Austrija, Kipras, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Airija, Norvegija, Portugalija, Ispanija, Šveicarija, Turkija, Jungtinė Karalystė), gauna informaciją apie siaurą individo gyvenimo dalį, ir tokiu būdu užtikrina teisę nepažeisti kitų individo privataus gyvenimo sričių.

4. Šalys, naudodamos universalius daugiavfunkcinius identifikatorius (Danija, Graikija, Islandija, Liuksemburgas, Švedija) yra sukūrusios pakankamai aukšto lygio identifikatorių naudojimo kontrolę (pvz., Danijos įstatymai numato, kad esant bet kokioms aplinkybėms asmens kodas negali būti paviešintas be asmens kodo savininko sutikimo). Tenka pastebėti, kad Lietuvoje asmens kodo panaudojimo aukštai kontrolei pasiekti dar būtinas atitinkamų teisės aktų koregavimas, papildymas. Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 7 straipsnio 3 dalies 1 punktą numato, kad „Be duomenų subjekto sutikimo asmens kodą galima naudoti [...], jei tokia teisė yra nustatyta [...] **kituose įstatymuose**“. Manytume, kad pastarosios nuostatos sukonkretinimas išspręstų dalį problemų išskylančių dėl tokio įstatymo nuostatos neapibrėžtumo.

5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija apibrėžia teisę į privatų gyvenimą, kaip vieną svarbiausių žmogaus teisių: „Kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas“. Pabrėžtina, kad tarp asmens duomenų rinkimo, registracijos, kaupimo, publikavimo ar atskleidimo draudimo ir kišimosi į asmeninį gyvenimą yra labai glaudus ryšys. Pagal Konvencijos 8 straipsnį, valstybės turi pozityvias pareigas imtis priemonių, kad būtų priimti atitinkami įstatymai, ir kad jų būtų laikomasi. Tokiu būdu galima užtikrinti Konvencijoje garantuojamas teises.

6. Konvencijos „Dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) objektas ir tikslas – užtikrinti, kad tvarkant asmens duomenis automatizuotai, visų

šalių teritorijose bus gerbiamos kiekvieno asmens teisės ir pagrindinės laisvės, o svarbiausia, jo teisė į privatų gyvenimą. Kadangi privataus gyvenimo sąvokos aiškinimas pastaruoju metu yra labai išplėstas, manytume, kad valstybių pozityvių pareigų laikymasis pagal šią Konvenciją apima ir asmens kodo panaudojimą.

7. Darytina išvada, kad identifikacijos numerio atsisakymas nėra tinkamas problemos išsprendimas. Visais atvejais derėtų remtis proporcingumo taisykle – identifikacijos kodą reikia naudoti tiek, kad būtų pasiektas reikiamas tikslas, kuris apibrėžiamas įstatymuose. 1991m. balandžio 13d. Vengrijos Konstitucinis Teismas išreiškė nuomonę, kad betikslis ar neaiškiems tikslams skirtas asmeninių duomenų rinkimas, apdorojimas ir universalus bei vieningo PIN neribojamas naudojimas yra antikonstitucinis. Tai dar kartą patvirtina proporcingumo principo teisingumą.

8. Lietuvos valstybės registrų sistema iš esmės grindžiama unikalių ir nekeičiamų asmens kodų išdavimu kiekvienam gyventojui. Asmens kodo struktūra, t.y. devyni jį sudarantys skaitmenys nusako informaciją apie asmens gimimo datą ir lytį. Mūsų nuomone, tai yra per daug informacijos apie individą atskleidžianti asmens kodo struktūra.

9. Remiantis Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 7 straipsniu ir Valstybės registrų įstatymo 8 straipsniu, Lietuvos unikalių asmens žymenų sistema turėtų būti taisoma, stiprinant pagrindinę asmens duomenų teisę. Įstatymai turėtų numatyti arba sektoriais grindžiamą asmens identifikavimo sistemą arba įstatymų numatyta tvarka apriboti pagrįstą asmens kodų tvarkymą. Tai patvirtina darbe darytą prielaidą, kad asmens kodo panaudojimas tam tikrais atvejais yra neproporcingas siekiamam tikslui. Be to, įstatymo dėl asmens duomenų teisinės apsaugos 7 straipsnio 3 dalies 4 punkte numatytą juridinių asmenų skaičių reikėtų sumažinti, nes jie turi būti numatomi tik būtiniausiems atvejams.

Literatūros sąrašas

I. Norminiai teisės aktai.

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 63-1479.
3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 96-3016.
4. Konvencija „Dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) // Valstybės žinios. 2001, Nr. 32-1059.
5. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos Gyventojų registro įstatymas // Valstybės žinios. 1992, Nr. 5-78.
7. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl „Konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108) su Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimtomis pataisomis ratifikavimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. IX-189.
8. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl „Konvencijos dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu Papildomas protokolas dėl priežiūros institucijų ir valstybės sienas kertančių duomenų srautų“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 36-1187.
9. Lietuvos Respublikos Valstybės registrų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. I-1490.
10. Lietuvos Respublikos kultūros ministro įsakymas Nr.382 „Dėl duomenų apie viešosios informacijos rengėjus, platintojus ir jų savininkus pateikimo bei šių duomenų skelbimo „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ tvarkos patvirtinimo // Valstybės žinios. 2001, Nr. 99-3572.
11. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos įsakymas Nr. 320 „Dėl geros klinikinės praktikos taisyklių“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 57-1608.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 306 „Dėl leidimo dirbti pareigūnu kitos valstybės valstybinėje tarnyboje“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 23-862.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 349 „Dėl asmens duomenų valdytojų valstybės registro įsteigimo ir šio registro nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 27-721.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 870 „Dėl uždarosios akcinės bendrovės „Vyturio“ leidyklos likvidavimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 62-2260.

15. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 116 „Dėl gyvulio sėklinimo pažymėjimo“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 31-874.
16. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 199 „Dėl purkštuvų tikrinimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 55-1967.
17. Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministro įsakymas Nr. 3D-515 „Dėl gyvulio sėklinimo pažymėjimo ir apskaitos“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 132-4770.
18. Valstybinės mokesčių inspekcijos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos informacija // Valstybės žinių priedas „Informaciniai pranešimai“. 2004, Nr. 18.
19. Danijos Karalystės Asmens duomenų tvarkymo įstatymas:
[www.retsinfo.dk/ GETDOCI /ACCN/A20000042930-REGL](http://www.retsinfo.dk/GETDOCI/ACCN/A20000042930-REGL); prisijungimo laikas: 2006-09-07.

II. Specialioji literatūra.

20. 1991m. Duomenų apsaugos komiteto ekspertų tyrimas (*Committee of experts on data protection – CJ-PD*):
<http://www.coe.int/t/te/legalaffairs/legalcooperation/dataprotection/documents/publications/4Pins.asp#TopOfPage>; prisijungimo laikas: 2006-07-07.
21. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo komentaras. Vilnius, 2005.
<http://www.ada.lt/images/cms/File/komentaras%20adtai.pdf>; prisijungimo laikas: 2006-08-21.
22. Birmontienė T. Teisė į informaciją. Vilnius, 2001.
23. <http://www.cpsr.org/prevsite/cpsr/privacy/ssn/greidinger.brief.html>; prisijungimo laikas: 2006-09-04.
24. Jovaišas K. Žmogaus teisės Lietuvoje. Vilnius, 2005.
25. Kvietkauskas V. – atsakingas redaktorius. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius, 1985.
26. Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos informacija:
<http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=1&Str=10121>; prisijungimo laikas: 2006-09-04.
27. Nordic Data Protection Law. First edition. 2001 by DJQF Publishing Copenhagen.
28. Pagrindinės Europos Tarybos sutartys. - Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 2000.
29. Točickienė N. Asmens duomenų apsaugos reglamentavimas Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje // Jurisprudencija. 2003, t. 44 (36).

30. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos informacija „Duomenų valdytojų registravimas“:
<http://www.ada.lt/index.php?action=page&lng=lt&id=107#>; prisijungimo laikas: 2006-05-28.
31. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos informacija „Svarbu žinoti kiekvienam“:
<http://www.ada.lt/index.php?lng=lt&action=page&id=89>; prisijungimo laikas: 2006-05-27.
32. Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos ir Ludvigo Boltzmanno žmogaus teisių instituto 2004m. kovo mėn. – 2005m. liepos mėn. PHARE dvynių projektas LT02/IB-JH-02/03 „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“.
33. Žmogaus teisės ir laisvės: Lietuvos Respublikos įstatymų ir 1950m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos suderinamumo problemos / parengė: J. Bernatonis. Vilnius: LR Seimo I-kla, 1995.
34. Žmogaus teisių organizacijos „Privacy International“ (PI) pranešimas:
<http://www.privacyinternational.org/survey/phr2000/threats.html#Heading4>; prisijungimo laikas: 2006-09-01.
35. Žmogaus teisių organizacijos „Privacy International“ (PI) pranešimas:
<http://www.privacyinternational.org/survey/phr2003/countries/australia.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-04.
36. Žmogaus teisių stebėjimo instituto informacinė medžiaga:
<http://www.hrmi.lt/downloads/structure//Teise%20i%20privatumu%20Asmens%20kodas%2020040722.pdf>; prisijungimo laikas 2006-08-17.

III. Teismų praktika

37. 2004m. lapkričio 26d. Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo administracinė byla pagal Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos skundą dėl UAB „Sarma“ veiksmų, byla Nr. N(12)-1483-0439.
38. 2005m. spalio 27d. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo administracinė byla pagal Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos skundą dėl UAB „Armitana“ veiksmų, byla Nr. A11-02946-503/2005.
39. Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimo ištrauka (1991m. balandžio 13d. sprendimas 15/1991:13 Dėl asmeninių duomenų ir PIN panaudojimo).
<http://www.ceecprivacy.org/htm/91-15.htm>; prisijungimo laikas: 2006-06-07.

IV. Interneto svetainių adresai

40. <http://www.ada.lt>
41. <http://www.ceecprivacy.org/main.php>
42. <http://www.coe.int>
43. <http://www.cpsr.org>
44. <http://www.hrmi.lt>
45. <http://www.infolex.lt/portal>
46. <http://www.lrs.lt>
47. <http://www.privacy.org>
48. <http://www.privacyinternational.org>
49. <http://www.retsinfo.dk>

Santrauka

Kuomet 8-ame dešimtmetyje buvo visuotinai pripažinta, kad elektroninis duomenų apdorojimas kelia grėsmę asmenybės autonomiškumui ir PIN tapo totalios piliečių kontrolės, žmogaus laikymo daiktu simboliu, buvo svarstoma, kam teikiama pirmenybė – techninėms galimybėms ar asmens teisėms. Būtent todėl atsirado tikslios teisinės nuostatos dėl PIN naudojimo. Jo naudojimas tapo visuotinu reikalavimu ir šis procesas prasidėjo netgi tose šalyse, kur PIN jau buvo įvestas prieš tai, kai kilo visuotinis susirūpinimas duomenų apsauga.

Tenka pastebėti, kad asmens kodo panaudojimo kontrolės įstatyminis reglamentavimas atskirose šalyse vis dar nėra pakankamai išsamus. Tiesa, 1950m. Europos Tarybos priimta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, apibrėždama teisę į privatų žmogaus gyvenimą kaip vieną svarbiausių žmogaus teisių, iš kitų tokio pobūdžio tarptautinių dokumentų išsiskiria būtent savo veiksmingu apsaugos mechanizmu.

Šalys naudodamos specifinio konteksto PIN, gauna informaciją apie siaurą individo gyvenimo dalį, ir tokiu būdu užtikrina teisę nepažeisti kitų individo privataus gyvenimo sričių. Šalys naudodamos universalius daugiavfunkcinius identifikatorius yra sukūrusios pakankamai aukšto lygio identifikatorių naudojimo kontrolę. Bet koku atveju prireikus patvirtinti tam tikro asmens tapatumą, tam tikrą jo požymių buvimą (autentifikuoti), tai dera atlikti atskleidžiant minimalų būtiną kiekį privačių asmens duomenų. Kitaip sakant, privačių asmens duomenų atskleidimas turi būti proporcingas siekiamam tikslui.

Summary

In the early 80's it was recognized that electronic data mining is a serious threat to the autonomy of persons and PIN became a symbol of total citizen control. There appeared a need to consider either the priority of technical advancements or the priority of human rights. This is why precise legal provisions about using the PIN appeared. The use of PIN became a requirement and this process began even in those countries where PIN had been already introduced before the rise of overwhelming concern about data protection.

It can be noted that the regulation of the use of personal number is not fully comprehensive, despite the fact that the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms enacted by the Council of Europe in 1950, where the right to privacy is provisioned as one of the most significant rights, established an efficient human rights implementation mechanism.

The countries employing the PIN of specific context acquire the information about a part of

life of the individual and not violate the individual privacy. The countries, employing universal multifunctional identity identifiers have established a high level control measures. However, in any case when the confirmation of a person's identity is needed, it is advisable to authenticate his/her existing features disclosing only a minimum content of private personal data. In other words, the disclosure of private personal data should be in proportion with the main objectives of such actions.